CİLT: 23 KASIM 1975 SAYI: 266

yeni ufuklar

CAVİT ORHAN TÜTENGİL — Atatürkçü Kuşaklar

FAKİR BAYKURT — Bedros Bir Ağaç

M. BAŞARAN — Bedri Rahmi İçin Bozlak

S. EYUBOĞLU — Canım Kardeşim

BEDRİ R. EYUBOĞLU — Bir Şiir

ALBERT CAMUS — Neden İspanya

M. SALİHOĞLU — Hep Hak mı?

SUAT TAŞER — Kendinde Olmak

NEJAT SOYER — Aslan Maslan

ABDÜLKADİR BULUT — Seslerin Ayak Sesleri

KAYAHAN GÜVEN — İnsan Bir Ormandır

ENGİN AŞKIN — Şili Raporu I

YIL: 1975 YENİ SAYI: 266

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN
(1914 - 1953)

ATATÜRKÇÜ KUŞAKLARI BEKLEYEN GÖREV

Cavit Orhan Tütengil

Kırmızı gülün alı var
Kolay kolay gelir miydi bir Mustafa Kemal
Bir Mustafa Kemal yetmedi bre şahin aman
Bir Mustafa Kemal daha
Bedri Rahmi Eyuboğlu

1975'ler Türkiyesi, sürüp gelen inaç bunalımı nedeniyle, kaçınılmaz iki soruyu gözler önüne sermektedir. Bu sorular şöyle biçimlendirilebilir: Atatürk nasıl tamamlanır? Kemalizm bir öğreti midir?

Birinci soruyu doğuran eylemdeki ve kuramdaki gedikler, öyle görünüyor ki, değişik çevrelerce de kabul edilmekte, fakat eksiklerin nasıl giderilebileceği konusunda bir görüş birliğine varılamamaktadır. Bunu doğal karşılamak gerekir. İki uç nokta olarak, eskiye dönüşü amaçlayan «restorasyon» özlemcileriyle Türkiye

Cumhuriyeti'nin yörüngesini değiştirme heveslilerini bir yana bırakacak olursak karşımızda iki seçenek kalmaktadır: Atatürk'ün tamamlanmasını ikinci bir Atatürk'ten bekleyenler; Atatürk'ten yola çıkarak ve Atatürk'ü anlayarak Atatürk'ü tamamlamayı düşünenler.

Çözüm yolunu ikinci bir Atatürk'te arayanlar benzer koşulların mı, genel seçim mekanizmasının mı, yoksa «Kahramanlar» yazarı Thomas Carlyle'ın düşlediği gökten zembille yeryüzüne inen «büyük adam»ın mı tarih sahnesine çıkacağını belirlemiş değildirler. Akla daha yakın görünen ikinci seçenek ise, bazı varsayımları birlikte getirmektedir:

a. Belli koşulların bir sonucu olan tarihsel olayın en belirgin niteliği «biricik» oluşu, bu nedenle de tekrarlanmasının sözkonusu olamayacağıdır.

b. Gerek eylemde (pratikte), gerek kuramda (teoride) saptanabilecek eksik-gedikler tarihsel olaya özgünlük kazandıran niteliklerden yola çıkılarak tamamlanabilir.

c. Yeni koşullar ve gereksinmeler, yeni yorumları, açıklamaları ve uzantıları zorunlu kılmaktadır.

ç. Demokratik çözüm yolundan vazgeçilemeyeceğine göre, kültür ve bilinçlenme düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir.

d. «Yeni Atatürkçülük» diyebileceğimiz politika dizgesi toplumsal bir içerik kazandığı ölçüde halk kitlesinin onayını alabilir. İnsan Hakları Bildirgesi ve Anayasa ilkeleri bu dizgenin kaçınılmaz boyutlarıdır.

Atatürk'ten yola çıkarak Atatürk'ü tamamlamanın düşünce planında başlıca iki çıkış noktası vardır: 1. Atatürk'ü bütün eylem ve düşünceleriyle yakından tanımak. 2. Evrensel bir niteliği de olan Atatürk'ün ta-

rih sahnesine çıkışı ve Türk Devrimi üzerine yapılan yayınları ve yorumları izlemek. Atatürk biyografyası, Atatürk'ün bütün söylev ve demeçleri, çevirileri, mektupları, anıları vb. birinci çıkış noktasının içeriğidir. İkinci çıkış noktası, yayımlandığı ölçüde birinci çıkış noktasını da kapsayan çalışmalardır. Bu çalışmaların «kronoloji» ve «bibliyografya» öbeklerinde toplandığı görülür.

Başlangıçlarında yabancı araştırıcıları bulduğumuz bu tür çalışmalar günümüzde sevindirici bir olgunluğa ulaşmıştır. Prof. Dr. Gotthard Jaeschke'nin 1939 ve 1941 yıllarında dilimize de çevrilen «*Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi*» ni izleyen Sami N. Özerdim'in 1963 ve 1966'dan sonra «yeniden yazılmış 3. basım» ını 1974'te sunduğu «*Atatürk Devrimi Kronolojisi*», Dr. Utkan Kocatürk'ün 1973'te yayımlanan «*Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi*» yararlı ve güvenilir kaynaklardır.

Prof. Dr. Herbert Melzig'in 1941'de başlattığı «*Atatürk Bibliyografyası*» çalışmaları, Muzaffer Gökman'ın sürekli çabalarıyle günümüzde olgunluğa ve bütünlüğe kavuşturulmuştur. 1963 yılında yapılan birinci baskısını bir yana bırakacak olursak, «*Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası*» nın 1968'de yayımlanan «ilâveli 2. basısı, 1974'te birinci cildi izleyen ikinci cildi (Ek: I) yurt içinde ve dışında yapılan çeşitli yayınları izlememize olanak hazırlamış bulunmaktadır.

Öyle görünüyor ki, günümüze değin yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan çalışmalar, sözkonusu ettiğimiz varsayımlar doğrultusunda bir «tamamlama» işlemine girişebilmek için ortamı yetesiye hazırlamış sayılabilir. Önemli olan, sürüp giden inanç bunalımından kurtulabilmek için Atatürk'ten yola çıkmak seçeneğinin yaygınlık ve olgunluk kazanmasıdır.

İkinci soru, konunun başka bir açıdan tartışılması sayılabilir. Kemalizm bir öğreti midir? sorusu karşısında, biraz da öğretinin tanımının geniş ya da dar tutulmasından kaynaklandığını sandığımız, iki karşıt görüş belirmiştir. 1936 yılında yayımlanan Tekin Alp'ın «*Kemalizm*» i, adının da gösterdiği gibi, Kemalizmin bir öğreti olduğu görüşündedir. 1933 yılında «Türk nasyonalizmi» nin uluslararası fikir akımları karşısındaki yerini belirleyen Şevket Süreyya, yazı dizisini şu özetle sona erdirir: «Millî kurtuluş hareketleri gerek tarihî menşeleri, gerek ana prensipleri, gerek inkişaf istikametleri itibarile asrımızın beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerinden faşizm ve ihtilâlci sosyalizmden tamamile ayrı bir keyfiyet arzetmektedir. Harice karşı kayıtsız ve şartsız istiklâl, siyaseten ve iktisaden cüzütam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilâtlı, şen, mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası millî kurtuluş hareketlerinin bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensipleridir», (*Kadro*, S. 21, s. 13). Yaptığı kıyaslamaya ve sıraladığı niteliklere bakılırsa 1933 yılının Şevket Süreyya'sı da, 1965 yılının Şevket Süreyya Aydemir'ine kıyasla, Tekin Alp'a daha yakındır.

«*Üçüncü Adam*» da «doktrin» in tanımını yaptıktan sonra Ş. S. Aydemir, «hayır» diye yanıtladığı «Atatürk bir doktrin adamı mıydı?» sorusunu sorar. Ona göre, «Atatürk bir doktrin adamı değildi. Çünkü Atatürk, önceden sistemleştirilmiş ve tartışılabilse dahi fikir ve hareket prensipleri belli, sınırlı bir fikir sistemine kendini bağlamadı. Zaten fikrî hazırlığı, nazarî formasyonu da buna göre değildi». (Adı geçen yapıt, İstanbul 1965, C. III, s. 501).

Bizim burada değinmek istediğimiz bir çelişki değil, Kemalizm'in bir öğreti olarak dizgeleştirilmesinin Mustafa Kemal'den beklenemeyeceğidir. Birbiriyle bütünleşen düşünce ve eylemleri, öteki öğretilere karşı takındığı tavır ve dünya görüşü, kendine özgü yanları olan bir öğretinin malzemesini gözler önüne sermiştir. Cumhuriyet'in 15. yıldönümüne kadar kendi sağlığında, 1938'den bu yana da Atatürk'süz Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı her güçlük ve atlattığı her «badire», esasında kemalist öğretinin geçirdiği bir sınama, verdiği bir sınavdır. Atatürkçü kuşakları bekleyen görev, düşünceyi ve gelişmeyi boğan kalıplarda sıkboğaz etmeden, Atatürkçü anlayış doğrultusunda ve yeni gereksinmelere yatkın bir düzenlemenin gerçekleştirilmesidir. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun dile getirdiği özlemi Mustafa Kemal'in yolunda yürüyen bir «ideolog» olarak tasarlamak, bize kalırsa, akla daha yakın olan bir yorum olur. Bu bekleyişin nasıl sona ereceğini «zaman» gösterecektir.

BEDROS BİR AĞAÇ

Fakir Baykurt

Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun çok sevilen bir ozan, ressam, öğretmen olduğunu öncelerden biliyordum. Ama ölüm başka. Peş peşe o kadar çok dost ölümü oldu ki! Belki tuhaf, İstanbul'un gittikçe içinden çıkılmaz, amaçladığın yere amaçladığın saatte ulaşılmaz trafiği nedeniyle bir «garip ölüsü» ne benzer cenazesi diye kuşkulanıyordum. Kadıköy'deki Osman Ağa camisi doldu taştı. Sevenlerinin ancak bir bölüğü toplanmıştı. Gelmek isteyip de gelemeyen, uzakta yakında ne çok dostu vardı daha!

Onun kadar çabucak dost kazanan, görüştüğüne dost olmak için cesaret veren insan az gördüm. Az bulunur bir alçak gönül onda vardı. Ağabeyi Sabahattin kapalıydı biraz, konuştukça açılırdı. Sevenlerinin çağırdığı, kendisinin de hoşlandığı adıyla Bedros, cıvıl cıvıldı, bin kapı birden açardı üstüne vardığın zaman. Resim gösterir, şiir okur, bir gezisini, gözlemini, anısını anlatır, sen donyağı gibi sussan, taş gibi baskan gene de seni çözmenin yolunu bulurdu.

Dostluk o kadar derinlere indi, tepelere çekildi, belki biraz da bu yüzden onu çok çok benimsedi insanlar. Ama böyle olmayıp işportaya da düşmüş olsaydı Bedros gene çok dost çeken bir canı olurdu yaşadığı yılların, İstanbul'un ve Türkiye'nin.

Şimdi ölüsü soğudu, dostları hâlâ yazıyorlar, anılarını anlatıyorlar ardından. İçlerinde iki yazı yazanlar bile var. Ben de çok istedim. Şiir kitaplarını, toplu adı

«Dol Karabakır Dol» olanı, sanat yazılarını içeren «Delifişek»i, yurt yazılarını içeren «Canım Anadolu» yu alıp yeniden yeniden okudum. Aynı adam için bunca saygı yazısı okurları sıkar diye duraksadım. Ama öyle değildi. En çok Bedros için yazmalıydı insan. Öyle güzel bir insanı, bütün sevdiklerine, sevildiği ölçüde anlatmalı, anlatabilmeliydi. Burnu çenesine değmek ister gibi kıvrılır iner, çenesi de burnunu karşılamak için biraz doğrulurdu sanki. Esmerin karası bir de ten. Şişmanlıyordu da son yıllarda. Onun kişiliği güzeldi asıl. Gülerken, konuşurken güzeldi. Dostlarıyla gezerken, sofrada lokma bölüşürken güzeldi.

İlk Bayazit'te bir kahvede tanışmıştık. Vedat Günyol vardı. 1949 falandı. Babası Rahmi Bey sağdı, gelmişti. Ağabeyi Sabahattin gelmişti. Bir uzun ara girdi. Sanırım gene rastlaştık, konuştuk. Tonguç'un ölümünde yan yana yürüdük Cebeci gömütlüğüne. Ben sık sık görüşen dostlarından değildim. Ama o her gelişinde Ankara'ya, ya gelirdi, ya telefon ederdi, arardı mutlaka. «Çok dostu içinde bu adam bana nasıl vakit ayırır, bunca vakti nasıl bulur?» diye şaşardım. En sıkıştığı zamanlarda, «Bu sefer Bahrigil'de buluşalım, Fakirgil'i oraya çağıralım.» ya da «Turangil'de buluşalim, ötekiler oraya gelsin...» yolunu seçerdi.

Tıpkı ağabeyi Sabahattin gibi her beraberliği bir geziyle, bir işle değerlendirmeyi severdi. Pek çok huyunu ondan aldığı belliydi zaten. Nasıl o, Fransa öğrenciliğinde tek kişilik ufacık bursunu çağırıp Bedros'la paylaştıysa ve Bedros'un o güzelim kişiliğini sanatla, kültürle yoğurduysa, Bedros da sevdiklerine aynı hizmeti, kulluğu yapmak isterdi, yapardı. Başka sözcük bulamıyorum onun gönül alçaklığını anlatabilmek için.

Bir seferinde İstanbul - Ankara yolculuğu yaptık birlikte. «Bilecik üstünden gidelim, güzel yerler var!» var diye Adapazarı'ndan kırdı yolu. «Derenin içinde sirkesiyle ünlü Küplü köyü var, durur sirke alırız.» diyordu. Ne yapacaktı acaba sirkeyi? Haydi biz evlerimize geliyoruz, o daha Ankara, şura bura gezecek, sonra İstanbul'da olacak. Küplü'de durup birer ikişer şişe sirkeyle esmer köy ekmeklerinden aldık, fırınlarda pişirmişler, kabarık kabarık esmer ekmekler. Durdukça sevilecek bir yanını bulup gösteriyordu Küplü'nün. Saatler de ilerliyordu. Gümrah ceviz ağaçlarının altında biraz oturmalı değil miydik? «Fakat reisler, geç kalıyoruz, başka yerler var yolumuzun üstünde, oraları da göreceğiz, haydin bakalım!..»

Bozhüyük'e varınca güneye sapıyorsun. Gidiyorsun beş kilometre kadar. «Eminağa Parkı» diye bir yer. Aman Allah, doğa güzelliği de var, ama asıl insanoğlunun el hünerleri. Belki çok akıllı bir mimar karıştı işin içine. Öylesine benzersiz bir kır bahçesi, bir mesirelik, bir ayazma... Küplü'den aldığımız ekmeklerle, soğanla, peynirle, haydin bakalım! Açık havanın iştah açmasıyla bir ye, bir ye, en güzel yol kıyısı lokantasında, kent içi lokantasında yiyemezsin o kadar. Sonra yürü bakalım o yapma çağlayanların, kanallar içinde suların akıştığı park içinde, gez bakalım, dolaş bakalım. Sanıyorum, zor gelebilmiştik Ankara'ya. Daha başka yerlere, köylere sapmaktan zor alıkoymuştuk kendimizi.

Bu yanını bildiğim için, başka bir gelişinde, arabası olan arkadaşları ayarttım, Bâlâ yolundaki Kuyrukçu dağına gittik, Beynam köyünün ilerisine. Olup olacağı mendil kadar bir ormandı oracıkta. Fakat dolaşıp dolaşıp dudaklarını şapırdatıyordu: «Reisler, güzel bir yer!

Nasıl direniyor bitmemek için bozkırların ortasında!» diyor, habire dolaşıyordu. Oturduğu zaman da, bizlerden biriyle konuşurken falan çocuklar sırtına çıkıyor, saçlarını elliyordu. Dönerken kevenler, kirpi otları toplamıştık. Sonra İstanbul'da gördüm o otları, atmayıp getirmişti tâ nereden nereye. Başka arkadaşlar da yazdılar, her gittiği yerden bir şeyler bulur alırdı, isterse bir taş, bir çakıl olsun. Bir yaz biz Datça'daydık, çocuklar bakıp iskelede Eren hanımla ikisini görüvermişler. İstanbul'dan Marmaris'e kadar arabayla gelip, oradan minibüsle Datça'ya geçmişler, burada birtakım arkadaşlarla buluşup «mavi gezi» lerden birini yapacaklarmış. Azıcık vakitleri vardı. «Aman reisler, ne güzel bir rastlantı!» Böyle reis, reis, çocuklara da «Reis» diyordu. Basma resimlerinden imzalamıştı bizimkilere, hepsinin üstünde birer «reis» şimdi. Ertesi yıl, 1973 yazı, ben cezaevine girmiştim Kızılcahamam'da, gene gitmiş Datça yanlarına, kıyıdan ufak, yassı bir çakıl almış, nakışa benzer bir balık boyamış üstüne, mavi, siyah, al; bir gelenle yollamış, getirdiler cezaevine.

Belki bütün bu yanları için «güzel adam» dedim ona, güzel, ince. Eperkenden alıp gitti ölüm. Ne pis hastalık oldu kanser. Bulmaya bulacağız mutlaka ilâcını, am böyle güzel adamları alıp alıp gitti, gidecek bulasıya kadar. Pankreasındaymış. Açmışlar iyi olacak hali var mı diye, bakıp kapatmışlar. Öyle çekti yaz boyu. Uzun, zepzehir bir yaz. Safra, sarılık, siroz diyorlardı. Söylemediler kanser olduğunu. «Öyle safra doluyum, beni şimdi ancak Safranbolulular anlar!» diye bir de şiir yazdı yanlışına. İyi mi, kötü mü ettiler? Vedat Günyol da yazdı, bence de söylemek en iyisiydi. Öleceğini zaten bilmiyor mu insan? Hem biraz da ikiyüzlülük yok mu

işin içinde? Asmaya karar veriyorsun gepegenç insanları, yüklü kadınları. Yüzüne kararlar okuyorsun, kalemler kırıyorsun. Kanseri de söyle, yanlış bilmesin ölecek olan.

Erken alıp gitti tabiî. Ama bir yanından da iyi yaşadı Bedros.Az ve öz yaşadı, dolu dolu. Resmin her dalında bir dünya yapıtı kaldı. Girip çıkmadığı, ürün vermediği dalı kalmadı dense yeri. Panosu, mozayiği, süslemesi, gravürü, guvajı, yağlıboyası. Orhan Veli'nin, Sait Faik'in, Orhan Kemal'in, Sabahattin Ali'nin, Cahit Sıtkı'nın falan arkadaşıydı. Onların hepsi gitti, en sevdiği insanları önden uğurladı. Ardından da çok iyi izler bırakıp gitti. Onun için iyi bir yaşamdır onunki.

En alçak gönüllü üyesiydi TÖS'ün, bilen azdır. Akademide «profesör» olduğu halde sıradan bir öğretmen, bir köy öğretmeni gibi bilinmekten, hesaba alınacaksa böyle alınmaktan gurur duyardı. TÖS üyeliğinin başa belâlar getirdiği dönemlerde hep sürdürdü, kesmedi üyeliğini. Biz o öğretmen sorunlarının halk sorunlarından kopmazlığını anlatmaya çalıştığımız yıllarda, özellikle büyük kentlerde karşılaştığımız güçlükleri dinleyince düşünceye daldı, ertesi gün de bir örnekle indiriverdi konuyu basite: «Bir gemideyiz hepimiz. Ambar var, güverte var gemide, çeşitli kamaralar var. Yolcular, tıpkı sınıflı toplumlarda olduğu gibi ayrı ayrı yerlere bölünmüş. Bir açık denizde yol alıyoruz. Ambar, ya da kamaralardan biri ikisi su alıyor. Benim kamaram sağlam diye yatmanın yararı olur mu? Kalkıp suyu boşaltmaya çalışacağız. Batarsak birlikte, kurtulursak birlikte. Halkla ilişkimiz de böyle. Bundan daha zorunlu, hattâ bundan daha sıkı...» Birkaç yerde anlatmıştım meslekdaşlarıma.

Onun güzel yanlarından biri de sanatın, sanatçının, bir de kapıkulu aydının politika perhizleri üstüne düşüncesini açıklayış biçimidir. Ne kadar dosdoğru, dobra dobra, dolaysız açıklıyordu. Belki Kastamonu'da olacak, bir sergi var, ya da Unesco'nun bir toplantısı. Bütün müdürler, yardımcılar, vali falan gelmişler. Paşa da var. Bir ara bu konu açılıyor. Vali de saygılı mı saygılı. Siyasal'da öğrenciyken pek severmiş Bedros'un şiirlerini. «Siz sanatçılar çok yüksek bir iş yapıyorsunuz, ulvi. Ama az önce okuduğunuz şiire politika girmiş biraz. Bu olmasa. Karışmasa sanatçılar politikaya, değil mi?» diyecek oluyor. Bedros da tutuyor, «Nasıl girmese? Neden girmese? Basbayâ girmeli!» yi bir güzel anlatıyor. «Sanatçı girmeli politikaya, hem de bodoslamadan, doğrudan...» diyor. Bir de şiire başlamıştı sanatçının politikaya girmesi üstüne, bitirdi mi, bitirmedi mi bilmiyo rum.

«Bir oturuşta yazmazdı zaten. Bir «tem» bulurdu. Çoğu zaman halk türkülerinden, halk söyleyişlerinden bir tem. Onu alır geliştirirdi. Bir düşünce, bir eylem alırdı bazen. Güzelleştirene kadar eğer, büker yoğururdu artık. Gelene gidene okur, kendi kendine kalınca da mırıldanırdı. Kâğıtlara yazar, kapılara, duvarlara asar, her zaman gözünün önünde tutarak, arada bir bakar, düşünürdü... Bunun en güzel örnekelrinden biri, son çalışmalarından olan «Bitane Daha!» adlı uzun şiirdir. Altı yedi yılda bitirmiştir. Son biçimini aldırıncaya kadar, ne zaman buluşmuş görüşmüşsek, birer parça, ikişer parça okumuştur. Sade bana değil, pek çok dostuna.

Öyle bir yanı vardı, durup dururken, «Bir şiir okumak istiyorum..» derdi. Biraz da sıkılgan olurdu böyle anlarda. Kimbilir nasıl bir içtepinin itmesiyle yapardı

bunu. Ama benim hayran olduğum yanı, geniş zaman içine sere sere çalışmasıydı. Her halde, bir yöntem olarak ressam arkadaşlarının da dikkatini çekmiştir, resimlerini de böyle arar, geniş zamana sere sere tamamlardı. Son çalışmalarından olan «Gecekondular» ı düşünüyorum. Belki bin kez gelip geçti kondu dolu tepelerin önünden. Kırlangıcın yuva yaptığı gibi lokma lokma geliştiriyordu konusunu. Belki dolma dönemiydi bu Sonra beş on resme birden başlıyordu. Her gün birer yanını boyuyor, bozuyor, yeniden yapıyordu. Ankara'da açtığı son sergide en az on gecekondu resmi vardı, her biri ayrı ayrı güzel. Derelerden tepelere, tepelerden gökyüzüne doğru savruluyordu kondular. Ak yüzlü bir halk ağacının yaprakları gibi yüzüyordu evler maviliklerde. Aynı günlerde bir de şiir geliştiriyordu gecekondular üstüne, onu da merak ediyorum bitirdi mi, bitirmedi mi?

«Delifişek» teki sanat yazılarını yeniden okurken farkettim, ister resimde, ister şiirde, hangi çalışmasının sonunda olursa olsun, bir de yazı yazar anlatırdı deneylerini, uzun uzun, üşenmeden, seve seve. Günlük yaşamında olduğu gibi bunda da son derece alçak gönüllüydü. Kimi sanatçı çıt çıkarmaz ağzından, aşırırlar diye bir kuruntuyla boyna saklar içinde, sonra da alır götürür toprağın altına. Bedros'u, Bedros gibi birkaç yazarı yakından bilirim, ne kadar cömerttirler, ne kadar açıktırlar. Hele gerçekten bir yenilik düşünmüş ve başarmışsa nasıl candan açılır bunlar çevrelerine...

Bedros için o kadar çok ki söylenecek, yazılacak. Sonu gelmez bir yazı yazılabilir onun için. Hattâ o yazı, şiirlerinden, yazılarından bir tek alıntı yapmadan, bir tek resmine yer vermeden, sadece bıraktığı izler ve iz-

lenimler üstüne, onun insanlığı, büyük insanlığı üstüne bir yazı olabilir.

Ama alıntılarının tadına da doyum mu olur? Diyorum ki şuracığa o «Bitane Daha!» şiirinden,

«Bir Nâzım yetmedi bre şahin aman
«Bir Nâzım daha

diyen bölümü alayım. Ama onun kadar güzel başka bölümler yok mu? Rize de çayı bulan o «kumral kumral demlenen mübârek adam»ı anlatan bölüm. «Hey gidi mangal yürekli Tonguç Baba!» diyen bölüm. «Bir Tonguç yetmedi, bir Tonguç daha...»

Baştan çınarlarla başlamıştı belki resme. Yaprakları yeşilin türlüsüne boyanmış çınarlar gördüm fırçasından. Anadolu'ya ilk açıldığı dönemin çalışmaları. Çizgi çizgi taranmış yaşlı çınarlar gördüm sonra. Biri Tonguç'un evinde asılıydı, gravür. Bu sefer aynı kökten başka bir çınarı Yaşar Kemal'in evinde gördüm, anlatılmaz tazelikte turunç bir fon üzerinde, grisi bol bir çınar. Hem de yaşlı mı yaşlı. Çiçeği falan da yoktu dallarında ama, gür çiçekler, bol yemişler düşündüren bir çınardı o çınar. Bir bereket ağacı..

Bedros'u da bir ağaca benzetiyorum içimden. Belki en yakışacağı ağaç çınar olurdu. Çünkü ancak çınar dallarının açabileceği kadar gür çiçekler açtı Bedros. Ancak çınar dallarının taşıyabileceği kadar bol yemiş verdi. Bin dalı bin çiçekli bir ağaçtı. Sanatında, insanlığında, öğretmenliğinde biner çiçekli bir insandı. Aydın olarak, Anadolu'daki unutulmuş köylerin seveni, dostu olarak bin çiçekli.

Ama sade köyleri değil, kentleri severdi kendine has bir sevda ile. Sözgelimi, «Denizli — derdi — Bursa'nın kızkardeşidir!» Sevmese nasıl düşünür; günlerce düşünmese nasıl bulur bu güzelim benzetmeyi? Gene de bir ağaca benzetiyorum 1911'de doğup 1975'te ölen Bedri Rahmi Eyuboğlu'nu. Bol çiçekli, bol yemişli, çınar olsun isterdim. «Bedros Ağacı» demek en iyisi. Onca resim, onca ağaç yapmış da, kendi ağacını yapmamış.

o

BİZE GELEN SOL YAYINLARI

o *Kapital:* Karl Marx, 1. cilt, 50 lira.
o *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı:* Karl Marx 20 lira.
o *Ücret, Fiyat ve Kâr - Ücretli Emek ve Sermaye:* Karl Marx, 12,5 lira.
o *Felsefenin Sefaleti:* Karl Marx, 17,5 lira.
o *Anti-Dühring:* Friedrich Engels, 30 lira.
o *Doğanın Diyalektiği:* Friedrich Engels, 30 lira.
o *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni:* Friedrich Engels, 20 lira.
o *Tarihte Zorun Rolü:* Friedrich Engels, 10 lira.
o *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm:* Friedrich Engels, 8 lira.
o *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması:* Lenin, 12,5 lira.
o *«Sol» Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı:* Lenin, 10 lira.
o *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı:* Lenin, 20 lira.
o *İşçi ve Köylü İttifakı:* Lenin, 17,5 lira.
o *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi:* Lenin, 35 lira.

BEDRİ RAHMİ İÇİN BOZLAK

M. Başaran

GEÇİP GİDİYORUZ BE!..

TONGUÇ'A KİTAP imecesine başladığımız odadayız. Eyuboğlu kilimi aralayıp sıcak gülüşüyle «Merhaba!» deyiverecek sanki. Öleli yıl olduğu halde öylesine sesi kulaklarımızda, havamızda soluğu... Dostları, yakınları onun için bir kitap yapmayı düşünüyorlar bu kez; her yönüyle yansıtılmasını istiyorlar bu kitapta.

Öneriler çeşitli: «Bilimsel niteliği ağır bassın, inceleme, araştırmaya dayansın» diyenler var. «Tonguç'a Kitap'ta tutulan yola ne dersiniz?» diyenler var. Kitaplara sığmazlığını düşünüp susanlar var...

Birden Bedri Rahmi ayağa kalktı. Saçları dağınık, gözleri buğuluydu. Ağabeyini yitirmek vurgun yemişe döndürmüştü onu; gene o sarsıntıyı yaşıyordu. Yüzü solmuştu:

«Reisler! dedi, iyisiniz hoşsunuz ama lâfı fazla uzattık gibi geldi bana. Biliyor musunuz Enver Ziya yatıyor Ankara'da kalpten. Şöyle edelim, böyle edelim derken «fıyyt!» kayıyor aramızdan biri. Tık etti, durdu mu yüreği, ara ki bulasın Enver Ziya'nın Eyuboğlu üstüne bildiklerini... Geçip gidiyoruz be, gidiyoruz!.. Biraz elimizi tez tutalım diyorum, gücümüz neye yeterse onu yapalım. Bir yerde bu «bilimsel» lafı ortaya çıktı mı korkarım ben. Biraz komisyona havale etmeye benzer işi...

Sen Mehmet Ali Cimcoz, sen Macit Gökberk, Mazhar Şevket, Azra Erhat, Cevat Çapan, Şakir Eczacıbaşı, Yaşar Kemal, Aziz Albek, siz Eyupoğlu'nun dostları, ya-

kınları, kitaplar çevirdiniz, kitaplar yazdınız, filmler yaptınız, mavi yolculuklara çıktınız, imecelere katıldınız onunla, sizde yaşayan Eyuboğlu'nu anlatın be... Herkes kendi tanıdığı, bildiği yanını koysun ortaya... Sonradan gelenler yapsınlar incelemelerini. Nasıl, var mısınız sizde yaşayan Eyuboğlu'nu anlatmaya?...»

21 Eylülde yitirdiğimiz değerli sanatçı aylar önce böyle konuşuyordu bir sezgiyle.

Vedat Hocayla beni, geç vakit evlerimize bıraktı o gece. Yol boyunca sürdü coşkusu. Eyuboğlu'nu 12 Mart zulmünün öldürdüğünü söylüyor, zengin halk dilinin sunturlu küfürlerini sıralıyordu zalimlere... Kalp krizi geçirdiği bilindiği halde, düzmece bir suçla, bir düşün, bir sanat adamının altmışından sonra zındana atılması ne demekti? Parmak izi almalar, birinci şubede kuru bir sandalye üzerinde sabahlatmalar cinayet değil de neydi? Hazırlanacak kitabın yaşamöyküsü bölümünde vurgulanmalıydı bu.

Eyuboğlu ile aynı yolculuğu paylaşan Vedat Hoca suskundu, içine içine oyulup gidiyordu...

Kulaklarımda çınlayan sesine uyarak, bende yaşayan Bedri Rahmi'yi anlatmaya çalışmak kolay mı şimdi?

SANATA SIRTI DÖNÜK YÖNETİCİLERDEN...

Ankara - Kırıkkale treni başka bir Eyuboğlu'nu bırakmıştı Hasanoğlan'a o akşam. Daha genç, daha atak, gümbür gümbür bir Eyuboğlu'ydu Bedri Rahmi. Yaradana Mektuplar'ını okumuştum ya resimlerini bilmiyordum pek. Gövermeye başlayan bozkır, boz giysili, pelerinli enstitülüler coşturmuştu onu. Aramıza karışıverdi, dostluğu sevigisiyle kaynaştık. Derslikleri, işlikleri gez-

dik. Açık hava tiyatrosuna gittik. Halk türkülerinden, şiirden söz ettik. Tıkır tıkır işleyen enstitüyü tanıdıkça gözleri parlıyordu. Bizim kadar enstitülü sayıyordu kendini. Üç kardeşi enstitülerde çalışıyordu.

Tonguç'a saygısı sonsuzdu.

Şöyle yazacaktı yıllar sonra:

«Köy Enstitüleri milletçe övüneceğimiz, çok güzel, çok büyük bir makine idi. Üstüne üstelik dışardan gelme, gümrükten geçmiş değildi. Yerli malı idi. Bu düzeni kuran bizim maarif ordumuzun çeşitli kademelerinde savaşmış tecrübeli öğretmenlerdi. Hey Allahım! Ben bu makinenin kuruluşuna, işleyişine şahit oldum. Ne güzel kuruluyor, ne güzel işliyordu..»

Soluklanmak için öğretmenler kantinine girdik bir ara. Masaya çöker çökmez, defterini çıkarıp çizmeye başladı. Sonra karşı duvardaki resme baktı, pek seçilmiyordu. Ankara'da başından geçen bir olayı anlattı:

Bakanlıklardan birine uğramıştı. O soğuk duvarlar, asık yüzler arasında kendi halinde bir çerçeve ilişmişti gözüne. Bir dosta rastlamışa dönmüştü birden. Ama bir parmak tozdu üstü; ne renk, ne biçim... Resimlik hali kalmamıştı «dostun». Kimin resmiydi acaba? Dayanamamış yanındaki önemli «zat» tan izin alarak, mendiliyle bir parmak tozu silmişti; kendi resmi, kendi imzası çıkmasın mı altından!..

Gülüyor, iki elini başına vurarak «Tüüü!.. düşün halimi reis, diyordu. Sanata böylesine sırtı dönük, yüreği kapalı genel müdürlerin, müsteşarların, bakanların ne hayrı dokunur halka? Canı cehenneme sanata, yaratıcılığa saygısız yöneticilerin...»

«Amman reis, gözünü seveyim, şu karşıdaki resmin tozunu alıver arasıra. Bu senin işin olsun.»

Talip'le bana resimli yaprağa yazdığı birer şiirini verdi. Uzun yıllar sakladım o armağanı. Şiirin adı Bir Yaz Geçti idi...

NİSAN HARİTASI

Kendi işinin Tonguç'uydu Bedri Rahmi de. Parislerde yetiştiği, İstanbul'un göbeğinde öğretmenlik ettiği halde; halkına, toprağına yabancılaşmamıştı. «Bir dilim Trabzon peyniri, bir avuç tiftik, bir çimdik çavdar, bir tutam Şile bezi gibi» dişinden tırnağına kadar yerliydi. Anadolu'daydı, halkımızın derinlerindeydi kökleri. Yazmalar, nakışlar, kilimler, kolanlar, türkülerle içli dışlıydı, sarmaş dolaştı. Köy kokuyor, toprak kokuyordu evi...

Onun resimleriyle gün ışığına çıkmıştı ilk şiir kitabım; siyah beyazlariyle nasıl da bağdaşmıştı Ahlat Ağacı. Bir bozlağı birlikte söyler gibiydik.

Köy enstitüleri kapatılmış, bir sürgün bir kıyımdır başlamıştı. Egemen güçler, çarpıcı köy gerçeğini örtmeye, köyden gelen sesleri boğmaya çalışıyordu. Tam bu sıralarda ünlü eleştirmenimiz Ataç da Devrim Gençliği dergisinde «Köy» adlı yazısı ile köyün dile getirilmesine karşı çıkıyordu. Toprağını savunur gibi savundu enstitüleri Bedri Rahmi. Sakal Makal yahut Aferim Oğlum Ahmet Bu Yolda Devam Et şiiri Bizim Köy'ü anlamayanlara çuvaldızdı. Aydınların aydınlık dereceleri, enstitüler için düşündüklerinden anlaşılabilirdi.

Aynı yarayı almış, aynı acıyı çekmiştik yıllarca. Anadolu ocağında su verilmişti demirimize. Aynı güç, aynı

inançla direniyorduk. Tonguç'tan, köylerde çalışan enstitülülerden gelen haberlerdi bizi kaygılandıran, ya da sevindiren.

Köy enstitüleri destan denemesiydi Nisan Haritası. Resimlemek istiyordu bu kitabımı, ama o sırada Amerika yolculuğu çıkmıştı. Narmanlı Yurdu'na götürdü beni atölyeden dilediğim resmi seçebileceğimi söyledi İvi'ye. Enstitülü başı ile pelerinlileri kendisi ayırdı.

17 Nisanda kurulan enstitülerin dayandığı ana düşüncenin yaratacağı bahar tazeliğindeki güzelim Türkiye haritası, terin, emeğin Nisan Haritası, ortak özlemimizdi. Son şiirlerinden birinde:

Bir mangal yürekli Tonguç Baba yetmedi bire
şahin aman
Bir Tonguç Baba daha

Derken bu özlemi dile getiriyordu.

SAAT YAZIYOR

Yunus'tan gelen sese, o sesin en uzak köyde bile canlılığını sürdürmesine hayrandı. «Bana bir bardak su» dercesine aydınlık şiirler söylemek, Fakir dedikçe saygınlığını yitirmeden yaygınlığa ulaşmak istiyordu. Bir ara işin gizi ezgideymiş gibi gelmeye başlamıştı ona. Veysel'in telini sınamayı bile düşündü.

Öylesine yoğun yaşıyordu ve öylesine doluydu ki «zaman» yetmiyordu. Bir sanatçı için en önemli şey çalışmaktı, esin mesin boş laftı. Sanatın ağır işçisiydi o, arıyor, deniyor, çiziyor, boyuyordu hep... Gelgelelim bir saat sesi geliyordu kulağına boyuna, gittikçe yaşamın

azaldığını duyuran, beynini uğuldatan korkunç bir ses... Bir roman yazmayı tasarlıyordu kimi zaman. Saat Yazıyor olacaktı adı. Evet bizim olmayan bir arabadaydık ve saat yazıyordu. Yaşamın en dramatik gerçeğiydi bu.

Sabahattin Bey'e kitap konusu görüşülürken o değin coşması, kulağına gelen saat sesi yüzündendi belki...

Ölüm kapıya gelende
Yağma olmuş bulsun canı

Canını yağmalarcasına çalışıyordu...

21 EYLÜL PAZAR

Bir kez daha görebilecek miyiz, bir kez daha sesini duyabilecek miyiz acaba diyorduk. Kötü ilerliyordu hastalık. Yanına her varışımızda sarsılıyorduk. Gazeteleri korka korka açıyorduk sabahları.

21 Eylül Pazar günü soluğumuzu tuta tuta 155 numaralı odanın kapısını araladık. Kardeşi Mustafa perişandı: «Bitti, bitti» diyordu, «Sizden on dakika önce saat 13.20'de.» Elindeki çiçekleri düşürdü eşim, hıçkırmaya başladı.

Gözlerini kapattık.

Ziyaret günüydü hastanenin, doktorlar, görevliler görünmüyordu ortalıkta. Ölüm odayı doldurmuştu. Az sonra bir doktor uğrayıp nabzı dinledi «Tamam» dedi.

Basına, radyoya duyurmak istedim acı gerçeği. Genel telefon vardı, ama jeton satılmıyordu, yakınlarda da bulunamazdı. Çaresiz çaresiz dolandıktan sonra, nasılsa cebimde kalmış bir jetonla telefonlu bir dostu harekete geçirdim.

«Ölü, odada daha fazla kalamaz» dediler saat 15.00 te. Buzhaneye kaldırılacaktı. Boynumuzu büktük. Onlar arabayı asansöre iterlerken biz de aşağıya indik. Hava açıktı. Bahçe ziyaretçilerle doluydu. Dört yüz beş yüz metre ilerdeydi gidilecek yer. Oğlu, İsmet Zeki, avukat Sururi ben, eşim başımız önümüzde iki kişinin sürdüğü arabanın ardına düştük. Ziyaretçilerin şaşkın bakışları arasında, bahçeyi baştan başa geçip buzhaneye vardık. Ama buzdolabı çalışmıyordu. Ölüyü çinko kaplı bir kerevetin üzerine bırakmak zorundaydık. Ne diyeceğimizi bilemiyorduk, donup kalmıştık.. Kan ağlıyordu içimiz.

Ta Hasanoğlan'dan sesi geliyordu battaniyeye sarılı yatan yitiğimizin:

«Sanata, sanatçıya böylesine sırtı dönük, yüreği kapalı yöneticilerin canı cehenneme!.. Ne hayır gelir böylelerinden insana?...»

Türk resminin, Türk şiirinin büyük ustası, son yolculuğuna böyle başladı...

Al kanar, beyaz üşür
Düşmüş can eriği dalından
Yeryüzü yalnızlıktır
Döşeyip kalın bir hüznü kırlara
Bedri Rahmi gitmiştir

Korkma demiştir ona ölüm
Çil çil yazmalara saracak seni zaman
Gizini fısıldayacak kulağına toprak
Dinecek bütün ağrıların
Merhaba Reis! deyip
Evren, bozlağını söyleyecektir

BEDRİ'YE MEKTUPLAR

Pazartesi,

Canım kardeşim,

Sabahattin Eyuboğlu

Muallâ'yı Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün yüksek kısmına yerleştirip geldim. Olgun ve pürüzsüz bir sevinç içindeyim. Bu mektubum belki senin hayatını da büsbütün değiştirecek. Beni hiç bir peşin hükme kapılmadan dinle. Söze en ehemmiyetli tarafından başlıyorum:

Eren'in, senin ve Mehmet'in Hasanoğlan Köy Enstitüsüne yerleşmenizi teklif ediyom.

Müsbet esbab-ı mucibe:

1. Sana ve Eren'e ayrı ayrı iş.
2. Maaşınızdan gayrı güzel *bir ev* ve Enstitüden yemek.
3. Mehmet'e büyümek için temiz bir tabiat, bol gıda, doktor, hoca, eğlence.
4. Sanatınız için vakit, vasıta, huzur.

Şimdi teferruata geçelim.

Hasanoğlan Ankara'ya trenle bir saat mesafede, dağlar arasında. Trene Yenişehir istasyonundan binilir ve Enstitüde inilir. Günün muhtelif saatlerinde tren vardır.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü birbuçuk sene evvel kurulmuştur. Beş senede ikmâl edilecek olan inşaat devam etmektedir. Şimdiye kadar altmış bina yapılmıştır. Plâna göre, Enstitü stadyumları, tiyatrosu, müzesi, kütüphanesi ve şimdiden mevcut sineması ile modern bir sitedir. Mevcut binalar talebeyi ve hocaları rahatça barındıracak vaziyettedir. Öğretmenlere mahsus bahçeli evlerin inşası bitmiştir. On beş gün sonra içlerine girilecektir.

Enstitüye ilâve edilen yüksek kısmın talebe mevcudu 105'tir. Bunlar ilk mektepten sonra liseye muadil beş senelik bir tahsil görmüşler arasından Enstitülere öğretmen olmak üzere seçilmiş taleblerdir. Dört sene daha okuduktan sonra Enstitülere hoca tayin edileceklerdir. Asıl Enstitü kısmında beş yüz talebe vardır. Bu rakamlar gelecek sene ikişer misline çıkacaktır.

Yüksek kısmın programları vekillikçe kabataslak tespit edilmiş olmakla beraber, tedrisata asıl istikametini verecek olan orada çalışacak insanlardır. Benim teklifimle konulan sanat şubesinde dersler şimdilik bütün güzel sanatları içine almakta ve klasik mahiyetteki eserlerin projeksiyon, röprodüksiyon ve kitaplar vasıtasiyle yapılacak taktim ve tahlillerine münhasır bulunmaktadır. İnşasına başlanmış olan müzeyi doldurmak tamamen gelecek arkadaşların elinde olacaktır. Bu hususta İsmail Hakkı Bey'in arkadaşlara verdiği selâhiyet ve para geniş, süratli ve katîdir. Bu iş için bir sanatkâr arkadaşın Avrupa'ya gönderilmesi mukadderdir. Gelecek olan kim ise.

Mesele Enstitülerin sanat terbiyesini üzerine alacak olan hocaların yetiştirilmesidir. Henüz bu iş için Hasanoğlan'da kimse yoktur. Bu sahada sarfedilecek en küçük gayretten hemen büyük neticeler alınacaktır. Maiyetinde çalışılacak olan insan belki mevcutların en anlayışlı, en yeni düşünceli ve en *samimî* olanıdır.

Bu işi kabul ettiğin takdirde kazancın şimdiden tahmin edilemeyecek kadar çoktur. Acaba neler kaybedeceksin? İlk akla gelen şunlar: İstanbul, Levi, Akademi, arkadaşlar. Bunların senin hayatında ne derece ehemmiyetli olduğunu ben kestiremem. Yalnız bunlar senin için ileride tekrar bulunması mümkün şeylerdir sanıyorum.

Kaldı ki bunlardan alacağın şeylerin çoğunu belki şimdiye kadar almışsındır.

Bu karışık, sıkıntılı günlerde sizi, sanatınızı ve Mehmet'i emin, rahat ve temiz bir yerde, yediklerini inkâr etmeyen, yüzde yüz faydalı işte çalışan sağlam ruhlu, sıcak kanlı insanlar arasında bilmek benim için tam bir saadet olacaktır. Ben de, askerliği bitirir bitirmez Enstitüde ders alacağım.

Acele cevabını bekliyorum. Çünkü Hakkı Bey bu iş için gönüllü aramaktadır. Bana şekillerin biriyle cevap ver: Derhal kabul, yahut hemen gelip gördükten sonra kabul, yahut şimdilik tehir veyahut red.

Henüz hiç kimseye bir şey söylemiş değilim. Yalnız Kadri Bey'le hususî olarak görüştüm. Hakkı Bey'e birkaç günden evvel kimseyi tayin etmemesini, birisini aradığımı söyledim. Telgrafla cevap verebilirsen daha makbule geçer.

Seni fazla tesir altında bırakmamak, serbestçe karar vermene engel olmamak için daha uzun yazmıyorum.

Hepinizi canımla kucaklıyorum.

Sabah.

Muallâ kendi arzusuyla ve sevinerek gitti. Şimdilik haftada dört gün orada üç gün burada kalacak. Orada istediği her türlü inşaat, her türlü iş var. Hakkı Bey de bu işe çok sevindiği için bana dedi ki: Muallâ hanıma Vekâletin bütün imkânlarını vereceğim. Keşki «paniklemesin!», isterse Avrupa'ya da göndereceğim. Enstitüde beraber bir gün bir gece kalabildik. Kız arkadaşları var. Çok istifade edebileceği mühendisler, ustalar ve daha başka türlü insanlar var. Öğretmen kadrosu elliye yakındır. Babama ayrıca yazacağım. Sen de haber ver. Çok rahat ve mesut olduğumu söyle.

Aşağıdaki taşlamayı, Bedri Rahmi'nin, ölümünden yirmi gün kadar önce, Köy Enstitüleri üstüne yazılan bir gazete yazısına tepki olarak kaleme aldığı bir öfke boşalımı olarak, değiştirmeden okuyuculara sunuyoruz.

Y. U.

Mandolinle Mozar
Midenizi bozar
Seni çiğ çiğ yesin
Birkaç köylü yazar

Köy Enstitüleri savaş verirken
Genç yazarımızın bütün dikkatini
Bayan Hayganoşun gizli yerlerdeki
Kıllarının kıvrımlarını örtüyordu

Sevici karılarla ibneler onun
En ilginç konularıydı.

Kemal Tahir'in attığı tohum
Yapanları kıskananların
Saçtığı tohum.

Tonguç şunları yaptı
Siz ne yaptınız?

Kıllı edebiyat mensupları
Size çok kıllı şeyler lâzım

Büyük siyasî Cingöz
Recai:
Köylüyü proleterleşmekten
Soğutmak için açmışlar
Köy Enstitülerini... buyuruyor.
Bak.. bak.. bak..

Şak.. şak... şak.

Çok kıllı ziyadesiyle püsküllü
Harika bir casus deyişi...
Çok kıllı Hayganoş işi...

Ancak sevici karıların İskambil fallarında çıkar bu masal
Mozartla mandolin
Sevsinler amanin.
İşte bu denli siyasî
Dehalar... bu memleketi
Gül gülüstana yuvarlar.

Seni samanla doldurmalı
Kesmeli değil
Ve teşhir eylemeli
Köy köy
okul
okul

Köylünün kursağına
Bir damla bal girmişti
Aman yutmasın sokul
Ara bul.

Aman yetiş
Mandolinli
Ziyadesiyle kıllı
Peyami Sefa akıllı
45 modeli Zatinsungur.

NEDEN İSPANYA?
Gabriel Marcel'e cevap

Aşağıdaki yazıda Albert Camus, 1948 yılında Théâtre Marigny'de ilk kez sahneye konan «Kuşatma» (L'Etat de Siège) adlı oyunu için, ünlü Fransız filozof ve oyun yazarı Gabriel Marcel'in (1889 - 1973) yazdığı eleştiriye karşılık vermektedir. Yirmi yedi yıl önce kaleme alınan bu yazının, İspanya'daki kana susamış faşist yönetim açısından güncelliğini ne denli koruduğunu görünce, çevirmekten kendimi alamadım.

Ahmet Cemal

Burada, Nouvelles Littéraires'de «Kuşatma» ya ilişkin olarak yayınladığınız yazının yalnızca iki noktasına değinmek istiyorum. Hemen belirteyim ki amacım, asla Sizin — ya da başkalarının — bu yapıtın tiyatro oyunu niteliği ile ilgili eleştirilerinizi tartışmak değildir. Çünkü bir oyunu sahneye koydurtan, ya da bir kitap yayınlatan, kendini bilerek eleştiriye açmış ve çağının yargısını karşılamaya hazırlanmış olur. Yazar, bütün bunlar karşısında içinden ne gelirse gelsin, susmak yükümü altındadır.

Ne var ki Siz, Doğu Avrupa dururken, İspanya'daki totaliter rejime ilişkin bir oyun yazılması karşısında hayrete düşmekle, eleştirmenliğin kazandırdığı hakların sınırını aşmış oldunuz. Üstelik burada yüreklilik ve içtenlik açısından bir eksiklik bulunduğunu ileri sürmekle, beni susmak yükümünden tamamen kurtarmış oldu-

nuz. Yine de bu seçimde sorumluluğun bana düşmediğini varsaymak gibi bir yüce gönüllülük göstermişsiniz. Başka bir deyişle Size göre burada asıl suçlu, — yine Sizce — kirli bir geçmişe sahip olan Barrault'dur.[1] Ne var ki bu oyunun konusu ben istediğim için, üstelik uzun uzun düşündükten sonra yalnız başıma öyle olmasına karar verdiğim için İspanya'da geçmektedir. Bundan ötürü oportünizm ve içtenlikten yoksunluk gibi suçlamaları ben üstlenmek zorundayım. Bu koşullar altında kendimi Size karşılık vermek zorunda hissedişime sanırım şaşmazsınız.

Belki İspanya gibi ciddî bir konuya değinmiş olmasaydınız, karşılık vermek zorunluluğunu duymayacaktım bile. Çünkü «Kuşatma» ile herhangi birine yaranma amacı gütmediğimi söylemem, aslında gerçekten gereksiz. Ben, sağda ve solda totaliter örneğe göre oluşmuş ya da oluşmakta olan bir siyasal topluma saldırmak istedim. Önyargıdan uzak hiç bir seyirci, bu oyunun bireyi tuttuğunu ve ister Rusya'da, ister İspanya'da olsun, totaliter devlet örneğinin soyutlamalarına ve korkunçluğuna karşı olduğundan kuşku duyamaz. Ciddî, kültürlü ve uzman kişiler her gün toplumumuzun çöküşüne ilişkin araştırmalar yapıp bu çöküşün gizli nedenlerini bulmaya çalışıyorlar. Bu tür nedenler var hiç kuşkusuz. Ama bu uzmanların dışında kalanlar için çağımızda var olan kötülüğü karakterize eden, o kötülüğün nedenleri değil, fakat doğurduğu sonuçlardır. Devlet, polis devle-

[1] *Camus, burada, ideolojik nedenlerden ötürü haksız suçlamalarla karşılaşmış olan ünlü tiyatro oyuncusu ve rejisör Jean-Louis Barrault'dan söz etmektedir - Çeviren.*

ti ya da bürokratlar devleti diyorlar adına. Ama onun bütün ülkelerde ve en değişik ideolojik bahanelerin çatısı altında saptanabilen kanser gibi yayılışı, öbür yandan da baskı rejiminin mekanik ve psikolojik yardım araçlarıyla ona kazandırdığı o utanmazca güvenlik duygusu, bu kötülüğü her birimizin içindeki en iyi yanları tehdit eden öldürücü bir tehlikeye dönüştürüyor. Bu açıdan bakıldığında çağdaş siyasal toplum, içeriği ne olursa olsun, tiksinçtir. İşte benim söylediğim buydu yalnızca ve bundan ötürü de «Kuşatma», hiç bir istisnaya geçerlilik tanımak istemeyen bir başkaldırının dile getirilmesidir.

Evet, bu noktayı açığa kavuşturduktan sonra gelelim sorunuza — Neden İspanya? Sizin yerinize bu soruyu sormaktan biraz utanç duyduğumu itiraf etmeliyim. Neden Guernica, Gabriel Marcel? Neden buluştular Hitler, Mussolini ve Franco? O buluşma ki, saydığım bu kişiler, henüz konforu ve acınası ahlâk anlayışı içersinde uyuklamakta olan bir dünyayla alay edercesine, totaliter tekniğin ne olduğunu ilk kez çocuklara gösterdiler. Evet, neden gerçekleştirildi bizi de ilgilendiren o buluşma? Kuşağımın insanları orada ilk kez haksızlığın galebe çalışıyla yüzyüze geldiler. O günlerde suçsuzların kanı, bugün bile susmamış olan yalan sözlerin arasından oluk gibi aktı. Neden mi İspanya? Aramızda akan bunca kan karşısında benim bunda suçum yok, deyip eli kolu bağlı oturmayı içi götürmeyenler de var da onun için. Ben, Rusya'daki toplama kampları hakkında düşündüklerimi elden geldiğince yüksek sesle dile getirdim. Ama bu, bana Dachau'yu, Buchenwald'ı, adı bilinmeyen milyonların can çekişmesini ve İspanya'daki cumhuriyetin başına çöken korkunç baskı rejimini unuttu-

ramaz. Batı Avrupa'yı kasıp kavuran bu iğrenç vebayı, salt doğuda daha büyük alanları kuruttu diye affedemem. İyi haber alanlara, insanlık onurunu düşünenleri çıldırtacak haberlerin halen İspanya'dan gelmediğini yazıyorsunuz. Siz iyi haber alamamışsınız, Gabriel Marcel. Daha dün İspanya'da yine beş siyasî suçlu ölüm cezasına çarptırıldı. Ama Siz haber almamayı yeğlediğiniz için unutmaktan yana çıktınız. Totaliter savaşın ilk silâhlarının İspanyol kanında yıkandığını unuttunuz. 1936 yılında asi bir generalin Hazreti İsa adına, İspanya Cumhuriyetinin meşru hükümetine karşı kullanmak üzere Berberilerden oluşan bir ordu kurduğunu, affolunması olanaksız kıyamlardan sonra haksız bir davayı zafere ulaştırdığını, ondan sonra da on yıl süren ve bugün de sürmekte olan acımasız bir baskı rejimini başlattığını unuttunuz. Evet, gerçekten, neden İspanya? Siz ve daha pek çokları belleklerinizi yitirdiğiniz için.

Ve aynı zamanda bazen ülkeleriyle gurur duyamayan bir avuç Fransızın arasında ben de bulunduğum için. Bildiğim kadarıyla Fransa'nın Sovyetlere karşı olanları Rus hükümetine teslim ettiği hiç olmadı. Bu da olacaktır günün birinde kuşkusuz; seçme ve saygın kişilerimizden her şey beklenir. Oysa İspanya açısından hamarat davrandık. Mütarekenin en onursuz koşulu uyarınca ve Hitler'in buyruğu üzerine cumhuriyetçileri Franco'ya teslim ettik. Verdiklerimizin arasında büyük Luis Companys de vardı ve bu korkunç alış-veriş sonucu kurşuna dizildi. Bunu yapan Vichy hükümetiydi hiç kuşkusuz, biz değildik. Biz yalnızca 1938'de yazar Antonio Machado'yu bir toplama kampına tıktık; oradan yalnızca ölmek için çıktı. Peki o zamanlar, Fransa Devleti totaliter cellâtlarla işbirliği yaptığında kim ses çı-

kardı? Hiç kimse! Hiç kuşkusuz Sizin gibi, protesto edebilecek durumda olanlar, bütün bunları Rusya'daki sistemle karşılaştırdıklarında çok önemsiz buldukları için. Bir kişi daha kurşuna dizilmiş, ne farkeder, öyle değil mi? Ama kurşuna dizilen birinin yüzü, çirkin bir yaradır ve sonradan kangrene dönüşür. Zafer, kangrende kaldı.

Şunu söylemek gerek: Companys'i biz vurduk ve ondan sonra olup bitenlerin tümünün sorumluluğunu biz taşıyoruz. Bundan utanç duyduğumuz ve yaptıklarımızı düzeltmenin tek yolunun İspanya'yı, bir zamanlar elimizden geleni ardımıza komayıp ihanet ettiğimiz, sattığımız özgür İspanya'yı unutturmamak olduğunu açıklamalıyız.

«Kuşatma» yı yeniden yazacak olsaydım, olayın geçtiği yer olarak yine İspanya'yı seçerdim. Ve bugün olduğu gibi, o zaman da oyunda dile getirdiğim suçlamanın İspanya'nın kişiliğinde bütün totaliter toplumlara yöneldiğinden kimsenin kuşkusu olmazdı. Yıldırıya başkaldırma hakkını ancak bu yolla elimizde tutabiliriz; bunun başkaca bir çıkar yolu yoktur. Onun içindir ki, siyasal açıdan tamamen uyuştuğumuz yolundaki görüşünüze katılamam. Çünkü Siz, bir yıldırıya karşı daha etkin savaşabilmek için bir başkası karşısında susmaya hazırsınız. Buna karşılık bizler, hiç bir şey karşısında susmak isteğinde olmayan bir avuç insanız. İçinde yaşadığımız siyasal toplum, her yanıyla midemizi bulandırıyor. Ve ben, çağımızdaki siyasal toplumların insanları çaresizliğe iten bir kurum niteliği taşımasını affedemiyorum.

İçinde yaşadığım dünyadan tiksiniyor, fakat yerimin acı çekenlerin yanında olduğuna inanıyorum. Kanımca

yazarın görevi, elindeki olanaklar ölçüsünde ve yeteneklerinin çapına göre, bizim gibi özgürlükleri ellerinden alınanların sesi olmaktır. Siz, kaleme aldığınız yazıda işte bu çabayı tartışmaya kalkıştınız; onun için, bir insanın öldürülmesi, Sizi, ancak bu insan Sizin görüşlerinizi paylaştığı ölçüde öfkelendirdiği sürece böyle bir tartışmaya girme hakkınızı yadsımayı sürdüreceğim.

o

BİZE GELEN SOL YAYINLARI

- o *Bir Adım İleri, İki Adım Geri:* Lenin, 17,5 lira.
- o *Leninizmin İlkeleri:* Stalin, 12,5 lira.
- o *Anarşizm Mi?., Sosyalizm Mi?:* Stalin, 7,5 lira.
- o *Kapitalist Toplum:* Zubristki, 12,5 lira.
- o *Teori ve Pratik:* Mao Çe-tung, 10 lira.
- o *Sosyalizmin Ekonomi Politiği:* Solus, 17,5 lira.
- o *Marksist Klâsikleri Okuma Kılavuzu:* Maurice Cornforth, 12,5 lira.
- o *İlkel Toplum, Köleci Toplum, Feodal Toplum:* Zubritski, 20 lira.
- o *Askerî Yazılar:* Mao Çe-tung, 40 lira.
- o *Felsefenin Temel İlkeleri:* Georges Politzer, 40 lira.
- o *Felsefenin Başlangıç İlkeleri:* Georges Politzer, 17,5 lira.
- o *Sosyalizmin Alfabesi:* Leo Huberman, 8 lira.
- o *Ekonomik Politik:* Nikitin, 15 lira.
- o *İnsanın Türeyişi:* Charles Darwin, 20 lira.
- o *Rölativitenin Alfabesi:* Bertrand Russell, 12,5 lira.

HEP HAK MI?

Mehmet Salihoğlu

Bizim kuşaklar, Ziya GÖKALP'in şu öğütü ile yetişmiştir:

Sakın hakkım var deme
Hak yok vazife vardır

Yine GÖKALP'in belleklerimize işlenen bir başka öğütü de şu:

Gözlerimi kaparım
Vazifemi yaparım

Osmanlı İmparatorluğunun çöküş yıllarında ülkücü, özünden veren kuşaklar yetiştirmek zorunda kalan toplumumuzda, bu öğütlerin tarihsel önemi, ağırlığı, işe yararlılığı açıktır. Bu bakımdan 1908 «inkılâp» ı ile su yüzüne çıkan «Jön Türk Hareketi», Gökalp'in kişiliğinde birleştirici bir düşünceye, ulusal bir bilgeye kavuşmuştu denilebilir. Onun bu öğütleri, tarihin o kesiminde çok yararlı da olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, Türklük bilincini ayakta tutan, aydınlar için Kurtuluş Savaşı'nın düşünce kaynaklarından biri olan Gökalp Ülkücülüğü, denilebilir ki, özünden vermeyi, yurt için, ulus için gerekirse kendini ateşe atmayı, ruhlara aşılayan etkenlerin başında geliyordu. Atatürk, onun düşüncelerinden çok yararlanmıştır. Onun ulusal ülkücülüğünü gerçekçi bir açıdan değerlendirip sınırlandırarak, onu, ulusal ülkünün pekiştirilmesinde, yeni kurduğu devletin harcında, mayasında kullanmasını iyi bilmiştir.

Atatürk Gökalp'in aydınlattığı kuşakların ülkücü desteklerini, güçlerini, emeklerini kendi önderliği altında birleştirmeseydi, birleştirmeyi başaramasaydı, ulusal Kurtuluş Savaşımızı başarı ile, utku ile sonuçlandıramazdı bile diyebiliriz.

Ayrıca, Atatürk'ün düşünsel yapısında Namık Kemâl, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp eksenini görmemek, gerçeği yadsımak olur. Ne var ki, Atatürk bu üç büyük Türk'ün düşlerini de gerçekleştirdiği gibi, onları hem ulusal, hem evrensel ölçüde aşarak yeni, özgün, gerçekçi bir birleşime varmayı da başarmıştır. Hem de düşüncelerini eyleme dönüştürerek.

Ziya GÖKALP'e dönelim gene. Evet, onun aşıladığı ülkücülük, kendinden verme felsefesi, yeni devletimizin kuruluşunda olsun, yurdumuzun düşmanlardan kurtarılmasında olsun, namuslu aydınlarımızın *vatan* için, *millet* için pîr aşkına kendilerinden vermelerini sağlarken, birtakım fırsatçıların, çıkarcıların da işine yaramış, ekmeklerine yağ sürmüştür. Şöyle ki, bu ülkücüler, yükün en ağırını sırtlanıp canlarını bile yurt savunmasına adarken, ödev duygusunu,

Gözlerimi kaparım
Vazifemi yaparım

öğütünün çarkında bilerken, bir açıkgözler, çıkarcılar, sömürgenler kümesi de yorulmadan, dökülmeden sütün kaymağını yemekle vakit geçirmiş, sonradan Orhan Veli'nin:

Neler yapmadık şu vatan için
Kimimiz öldük
Kimimiz nutuk söyledik

deyişine yol açan bir saltanat sürmüşlerdir. Gerçi Ziya GÖKALP'ten sonra yetişen büyük bir Türk ozanı, Nâzım HİKMET de:

Ben yanmasam, sen yanmasan, biz yanmasak
Nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa

demişti ama, O'nun demesi büsbütün ayrı bir nedene dayanıyordu. Gökalp'in «vazifeyi yapmak» dediği şey, memurun memurluğunu, öğretmenin öğretmenliğini, işçinin işçiliğini, tecimenin tecimenliğini, iyi yapmasını istemek gibi bireysel, kişisel bir görev anlayışına dayanıyordu. Bu anlayış, GOETE'nin: «Herkes kapısının önünü temiz tutsun, kentin bütün mahalleleri temiz olacaktır. Herkes dersine iyi çalışsın, toplumun bütün işleri düzgün gidecektir,» demesi gibi bir şeydi.

Toplumsal, yapısal bozuklukların sonuçlarını göremeyen, iyiliklerle kötülüklerin salt kişisel, bireysel olduğuna inanan bir görüşün ürünü idi. Oysa dizelerini aldığımız öteki ozanın, uğrunda yanmamızı istediği düşünce, toplumun, insanlığın tüm dengesizliklerini, haksızlıklarını, dolayısıyle de acılarını ortadan kaldıracağına inandığı bir düşüncedir. Dar, bireysel bir görev anlayışını çok aşan bir düşüncedir. Belki bir ütopya, bir başka aşırı görüş ama, o ozanın uğrunda yandığı düşünce, bu nitelikte bir düşüncedir. Ve bu düşünce, toplumdaki geleneksel bozuklukların, kötülüklerin salt yapısal olduğu varsayımına dayanmaktadır. Suyun, içerisinde bulunduğu kabın biçimini alması gibi, insan da içerisinde bulunduğu toplumsal düzenin zorladığı biçimlere girer o düşünceye göre. Bu, tartışılabilen bir savdır elbette. Ne var ki, biz insanın salt toplumsal düze-

nin, hem de doğrudan doğruya biçimlendireceği kadar yalınç, şematik, kabataslak bir varlık olduğuna inananlardan değiliz. Onun biçimlenişinde düzenin payı, üretim ilişkilerinin etkilerinin payı elbette vardır. Ama bu, insanın düşüncelerini, duygularını ne denli etkilerse etkilesin, kişioğlunun mayasından gelen, eğitimden, çevreden gelen daha nice etkenin, onun kişiliğinin biçimlenişinde ayrı ayrı payları, ağırlıkları olduğu inancındayız. Bunun bir kanıtı da, alt yapısal özdeşliklerine karşın, birbirine hiç benzemeyen nice insanların varlığıdır.

Salt dürüstlüğün, özünden vermenin, ödevini gözünü kapayarak yapmanın erdem sayıldığı, saygın tutulduğu o tarihsel dönem bugün artık gerilerde kaldı. İnsanlar artık kendilerinden vermenin herkesle birlikte gerçekleşeceği yeni, dengeli bir ortam, bir düzen yaratılmadıkça. enayilik olduğuna inanmaktadırlar. Bugün, dünün gözlerini kapayıp görevini yapanların yerine, gözlerini dört açıp haklarını arayanların sesleri ortalığı kaplamaktadır. Şimdilerde görev, bir hak düşüncesi ile birlikte akla gelir olmuştur. Dahası, herkesin istediği tek şey neredeyse haktır. Düzen öylesine bozulmuştur ki, hak edilmiş olsun, olmasın kimi insanlar, bir şeylerin kendilerinin olduğu inancını taşımakta, sanki dönen bir yağma var da, ondan daha çok koparmanın telâşına düşmüş bulunmaktadır. Dünkü Gökalp öğütü aşırı idi. Namusluların, çalışkanların, yurtseverlerin, gerçek üreticilerin aleyhine işliyordu. Bugünkü hak yarışı da, hak kargaşası denilebilecek bir noktaya gelmekle ve görevi, ödevi unutturmakla da ters yönden bir aşırılık taşımaktadır.

Demokrasi bir görevler, sorumluluklar düzeni olmaktan çıkarılmış, neredeyse kapanın elinde kalan dokuncalı bir yağma yarışı düzeyine indirilmiştir. Herkes

haklıdır, herkesin hakkı yenmiştir! Ama, görevler, ödevler yapılmıyormuş, kimsenin umurunda bile değil. Çalışarak hak etmek neredeyse unutulmuş, onun yerini hangi yöntemle olursa olsun bir yetkiyi, bir olanağı, bir ergiyi ele geçirmek almıştır ve bu yeter bir beceri, bir hak sayılmaktadır. Bu durum, nereye kadar sürer? Kuşku yok ki, bu ulus sağlıklı bri düzene kavuşuncaya kadar. Atatürkçü, halkçı, insancı bir düzen, bir gerçek özgürlük, adalet düzeni gerçekleşinceye kadar...

o

BİZE GELEN ESERLER

- *Reddettiğimiz Miras:* V. İ. Lenin, Türkçesi: H. Doğru, Ürün Yayınları: 6, İst. 1975, 6 TL.
- *Sosyalist Teorinin Sorunları:* Richard Kosolapov, Türkçesi: Necmiye Doğan, Ürün Yayınları: 7, İst. 1975, 12 TL.
- *Mağlup Edilemeyen Vietnam ve Kamboçya* (Tarih - Ekonomi - Politika): A. Boudanov - G. Sotchecko. Çeviren: Ahmet Kaya. Ürün Yayınları: 3, İst. 1975, 6 TL.
- *Uzaktan Mektuplar:* V. İ. Lenin. Ürün Yayınları, İst. 1975, 6 TL.
- *Çekoslovakya Komünist Partisi'nin XIII. Kongresi'nden Sonra Toplumun ve Partinin Bunalımının Evriminden Çıkarılan Dersler* (1968): Ürün Yayınları, İst. 1975, 7 TL.

YELKOVAN NOTLARI
IV

KENDİNDE OLMAK

Suat Taşer

Salı, 8 Haziran 1971

Karapınar'da üçüncü sabahım. Saat 05.30. Güneş iki mızrak boyu. Terasa çıktım, dünyama baktım: güzel! Güvercinlerin telden kapılarını açtım. Barış bir şeyler söyledi; anladım, sevdim. Huriş ürkek ve çekingen. Ne de olsa serde dişilik var. Seveyim dedim, elimi gagaladı. Elimi gagalamasını sevdim. Barış gerindi, uçtu, yuvasının üstüne kondu. Döne döne, tüylerini kabarta kabarta ötmeye başladı. — Kalın, erkekçe bir sesi var. — Huriş'in kulakları kirişte. Güzel boynunu uzatarak bir sağına bakındı, bir soluna. Yakalamak istedim. Yuvaya kaçtı. Geri çekildim. Çıktı. Gezindi bir iki. Sonra, Barış'ın yanına uçtu. Öpüştüler. Öyle güzel ve o kadar çok öpüşüyorlar ki, seyretmeye doyamıyorum. Defterimin bir yerine, «Güvercin öpüşmesi» diye yazdım.

İki tekerlekli bir at arabası geçiyor. Başı sarı poşulu delikanlı arabacı selâm verdi, selâm verdim. Biri büyük dört tane it birden havlamaya başladı. Dikkat ettim, itler atları hiç sevmiyor. Oysa, kendi yolunda tıkır tıkır yürüyüp giden bir atın şurdaki itle ne alıp vereceği var? *İt aklı* deyip geçiyorum.

Domatesler, biberler çiçekte. Huriye uyuyor. Bardakta içmem gereken kahveyi pişirmeliyim. Deniz dalgasız; kaynamakta olan sütün yüzündeki kırışıklarla ye-

şil ve kurşunî. Karapınar'da dalgasız deniz parmakla gösterilir.

Çakır geldi — büyük it —. İstemeye istemeye kovaladım. «Gitmem!» dedi. Azarladım. O güzel başını yere eğdi, kuyruğunu kıstı. Küfettim. Yüzüme baktı. Gözlerinde şaşkınlık vardı. Elime sopayı aldım. Yassıldı, yamıldı, yattı. «Vur!» dedi, «kır kemiklerimi! Başımı ayağınla ez! Gene de gitmeyeceğim. Çünkü, seni seviyorum!» Yutkundum: «İyi ama, güvercinlerim korkuyor senden», dedim. «Bense, güvercinlerimin korkmasını istemiyorum.» Baktım olacak gibi değil, orta kuvvette iki sopa indirdim poposuna; toparlandı ve gitti. Yolun öte yanına geçmiş yezit, gözleri bende, ha bire kuyruk sallıyor. Ben bu kuyruk sallamanın ne demeye geldiğini çok iyi bilirim. «*Çakır'ın sevgisi*» diyor ve altını çiziyorum.

Ne olursa olsun, güvercinlerimin Çakır tarafından yenip yutulma felâketini bir an bile düşünmek istemiyorum. Bütün dikkatime karşılık böyle bir şey olduğunda — Tanrı saklasın — ne yaparım acaba? Öldürür müyüm Çakır'ı? O saat! Kendi öfkeme kendim gülüyorum. Ben Çakır'ı nasıl öldürürüm? «Âfiyet olsun!» da diyemem elbet. O halde? Kıyasıya döverim. Küfrederim. Sonra? Sonra bir sigara yakar, bir sevdiğimin bir başka sevdiğim tarafında acımasızca yenip yutulmasını acı acı düşünmeye koyulurum. Kendimi suçlamam gerektiği halde, Çakır'ı suçlarım. Bütün alçaklığı ve ihaneti Çakır'a yüklerim. Çakır ise hiç oralı olmaz. İlk fırsatta kuyruğunu gene sevgi ile sallayarak, yüzüme dostça bakarak yanıma yaklaşır, denize giderken — beni görün mez tehlikelerden korumak amacı ile — önüme düşer, geçmiş yıllarda olduğu gibi kıyıda oynaşmamızı bekler.

Köpek olmak! Güvercin olmak! İnsan olmak!

Hepsinden önemlisi de, kendinde olmak! Ne demiş bilge? «Kendini bil!» demiş. Kendinde olan kendini bilir, diyorum ben de.

Kahvemi pişirmeye gidiyorum.

o

— Günaydın.

— Günaydın Rıza usta.

Başında geniş kenarlı, sivri tepeli, hasırdan Meksika şapkası, ayağında şort, elinde çaydanlık, güneşten bronzlaşmış sırtı ile, ince yapılı, ince düşünceli Rıza usta pınara gidiyor. Saate bakıyorum, altıyı devrelemiş. Huriye daha uyanmadı. Çok yorgun. Kolay olmadı evi temizlemek. Fesleğen saksısının önünde küçük bir kertenkele. Seni maskara seni! Pınardan dönmekte olan Rıza ustaya, «Gel!» işareti yapıyorum. O da, «Çaydanlığı koyayım, gelirim,» diye işaret ediyor. Beyaz sarmaşık gülünde beyaz güller. Son güller. Kıbrıs akasyası çadır olmuş. Nâzan hanım hasta. Üç şeftali ağacının yalnız birinde bir tek şeftali var. Geçen yıl ötekinin dallarına dayak vurmuştum. Şevket'in dediğine göre, tam çiçek zamanı kötü bir yel esmiş. Rıza usta geldi:

— Merhaba.

Sundurmanın merdivenine oturdu.

— Merhaba.

— Bugün hava iyi olacak.

— Öyle görünüyor. Kahve pişireyim mi?

— Zahmet etme.

Pişirdim, getirdim. Yavaş sesle konuşuyoruz:

— Reşat bey ev değil, villâ yaptırıyor. — Reşat bey

Turgut'un amcası. Nedense yıldızlarımız bir türlü barışmadı. —

— Evet. Öyle istedi.

— Ne zamandan beri çalışıyorsunuz?

— Üç ayı geçti.

— Daha epey iş var sanırım.

— Eh, sürer biraz.

Susuyoruz. Güvercinler ötüşüyor.

— Çok sevimli şeyler. Ankara'dan mı getirdiniz?

— Evet. Bayılıyorum yezitlere!

— Nasıl getirdiniz?

— Şu sandığın içinde.

— Onlara bir yuva yapalım.

— Ben de onu rica edecektim. Şöyle, dik çatılı...

— Bizim Hasan'a söyleyeyim, yapıversin.

— Hasan?

— Yanımda çalışıyor hani, amele.

— Çok iyi olur.

— Vaktiyle iki yüz güvercini varmış. Kuş delisiymiş. Yaşlanmış tabiî şimdi.

— Öyle ise bu konuda ondan çok şey öğrenebilirim.

— Elbette. Kahveye teşekkürler.

— Estağfurullah.

Uzunada'nın üstünde el kadar bir bulut.

— Öğlen arabası ile İzmir'e ineceğim. İstediğiniz bir şey var mı?

— Şimdilik yok. Olursa rica ederim. Yalnız...

— Anladım: Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet! Bir de kara somun!

Gülüyorum.

Geldiğimin ertesi günü İzmir'e inmişti Rıza usta. O zaman kendisinden böyle bir ricada bulunmuştum. Son-

raları, İzmir'den her dönüşünde, rica etmediğim halde, «Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, bir de kara somun» getirdi bana.

Huriye uyandı. Sabahın ilk otobüsü geçti İzmir'e. Sarı benizli sıska işçi takır takır öksürdü. Rıza usta:

— Gideyim, dedi. Çayın suyu kaynamıştır.

«Peki,» dedim başımla.

Ne güzelmiş şu kadife çiçeği.. Zambaklardan umut yok. Glayöller patladı patlayacak. Dereotları tohuma kalkmış. Çamlar hızla gelişiyor.

— Saat kaç?

— Yediye geliyor.

— Çay mı içelim, süt mü?

— Sen bilirsin.

— Süt içelim.

Asmanın dallarını tele sardırmalı. Sola doğru uzasın gitsin.

— Dinlendin mi Huriş?

— Kollarım çok ağrıyor.

— Bugün öyle güzel bir deniz olacak ki..

— Peynirimiz azalmış.

— Yarın Urla'ya gideriz.

— Kibrit, mum, soğan, yumurta, un... Yazıver bir yere. Toz şeker de yazsan iyi olur.

— Yazıyorum.

Radyoda bir türkü: «Diyarbakır kızları kibritsiz ateş yakar!»

Azem ağanın atı, arabası, iki oğlu geçiyor yoldan. Kollarını kaldırdılar. Kolumu kaldırdım.

— Banyodaki aynayı istemiyorum.

— Niye?

— Çarpık çurpuk gösteriyor.
— Ne zararı var olur mu?
— Ne zararı var?

Kırmızı bir minibüs: sazlığa saptı. Sazlığı geçti. Kıyıdaki kulübenin yanında durdu. Bir dolu kalabalık indi içinden: kadınlar, çocuklar, erkekler, çığlıklar, kahkahalar.. Günlerden Pazar değil. Bu saatte tâ İzmir'den kalkıp buraya gelmeleri...?

— İşte gene taşırdım sütü!
— Başında değil miydin?
— Başındaydım.

Minibüs çocukları hemen denize koştular. Dişi çığlıklar... Boğuk sesli erkek ağzından okkalı bir küfür.. İşveli ve geniş kalçalı bir kahkaha! !

— Günaydın.
— Merhaba Şevket. Kova içerde.
— Suat, masayı hazırlayabiliriz.
— Peki Huriş.

Kahvaltı masasını hazırlamak ve içeri giren maymun güvercinleri kovalamak üzere küçük masamdan kalktım.

Radyoda: tırtıllar, kurtlar, böcekler ve köylü kardeşe öğüt: «emeğin verimli, ürünün bereketli olsun!»

Eh, bize de âmin demek düşer.

Bayat ekmeğin kabuğunu süte banıyorum.

ASLAN/MASLAN

Nejat Soyer

Bir arkadaşım anlatmıştı. Bir çizgi-film izlemiş, onun konusunu ama, aldığım notları bulamadım. Aklımda kaldığı kadarıyla şöyle:

Tek kişi var bu çizgi-filmde. Kentte yaşayan biri. Koltuğunun altında sürekli, bir kitap taşıyor, kocaman, kalın bir kitap, nereye gitse yanında. Adresi mi şaşırdı kitabı kurcalıyor, kapıda mı kaldı kitabı karıştırıyor, çay mı yapacak kitaba başvuruyor. Kısaca, her neyle, hangi dertle karşılaşsa hemen koltuğunun altındaki o kocaman kitabı açıp çözümü buluyor. Küçük, basit dertlerden, en karmaşık sorunlara kadar her şeyin çözümü, kitapta..

Yine bir gün kocaman kitabıyla evinden çıkıyor. Dönüp dolaşıyor. Ve köşebaşında bir aslanla karşılaşıyor... Şaşırıyor, ne yapsın, ne yapılır bir aslanla burun buruna gelinince? Kocaman kitabını karıştırıyor baştan sona, yok yok, bu sorunun çözümü yok!.. Bir daha tek tek geçiyor sayfaları, aslana karşı ne yapılır yazmıyor. O, kitabı belki yine elden geçirecek ama, aslan bu bekler mi, atlayıp yutuyor bizimkini...

Uzun süre kitaba özlem duymuşuz ondan mı, bizde her şeyi kitapta bulma alışkanlığı var. Dahası, sağcı olsun solcu olsun, bir çözümü; kitaptan öte dergiye, gazetedeki bir köşe yazarına bağlayanlar, tartışmayı onların ağzıyla yapanlar bile var. Köşe yazarı, baş yazar en sonunda, kendi açısından ele alır konuyu, kendi bilgi ve ekin sınırları içinde çözümler sorunu. Kitaplar, dergiler yazarların düşüncelerini verir, hepsi bu! Hiç unutmam, konuşulan konuyu ne yapıp eden ve sonunda sö-

zü, dergi yazarlarından birine bitiştiren bir arkadaşım vardı. Arada bir forumlarda da konuşurdu. İnanılacak şey değil, noktasını virgülünü atlamadan o yazarı «konuşurdu»; hem de söylev havasında... Kimisi, alamadın veremedin tartışır durur. «Bana göre» gibi sözlerle öyle bir koyulaşır ki tartışma, konuya biraz uzak biri kolayca «amma kafaları çalışan, bilgili insanlar!» diyebilir. Oysa, o «bana göreler» filan gerçekte, «bilmem hangi yazara göre» demektir.

Gerçek aydın, kitapsız dergisiz edemez ama, varsa yoksa kitap dergi de demez. Nedir, bu kitap ve dergilerden yararlanır, onları ezberlemez. Kendi düşündüklerini söyler, bilmem kimin söylediklerini değil. Gerekirse, desteklemek için düşüncesini, belki örnek verir kitaplardan, yazarlardan.

Zor işitir, kişinin kendi düşüncesine varması. Zordur; çünkü, ezber kolaylığını bir yana itmeyi gerektirir. Bir konuyu değişik açılardan ele almayı, hazıra konmamayı ister. «Doğru» diyeni olduğu kadar «yanlış» diyeni de dinlemeli. Ama bu, her nabza göre şerbet vermek için değil elbette, «ben böyle düşünüyorum» diyebilmek için. Aydın kişi, beynini zorlayan kişidir, araştırmaya alıştıran kişidir. «Zor iştir» dedim ama, o kadar da zor değil bu. Onu zorlaştıran, ilkokuldan başlayan eğitim anlayışıdır; hazıra alıştıran, deneye, araştırmaya yöneltmeyen anlayış... «Kara aydın»ın bir başka türünü üretip duruyoruz. Öyle ki, adam, sözgelimi «sol düşünce» deyince kimleri bellemişse bir kez, onları okur, onu savunan dergileri alır; başkası «sapık, yoz» sözleriyle bir kıyıya itilmelidir. Bağnazlık değil de nedir bu?

Kitaba dergiye suç yükleyenler var. Pek haksız sayılmazlar; ama bakın ne oldu: Birkaç yıl oluyor, genç-

ten biriyle yeni tanışmıştık. Oradan buradan koyulaştı konuşma. Yeni dostum, güncel konulardan genel konulara, öylesine kendine özgü düşünceler, açıklamalar getiriyordu ki sevinip duruyordum. Bir yandan da, «acaba nerede okuyor, tıpta mı, hukukta mı» gibisinden hesaplar yapıyordum. Bir ara, «ben» dedi, «ortaokuldan ayrıldığımda...». Hoppala! Ortaokulu bile bitirememişti. Evinde, yerden tavana kitap doluydu. İnanın, kendimden utandım... Demek ki insan isteyince oluyor. Kitaptan, dergiden, gazeteden yararlanmayı öğrenince, bağnazlığın her türlüsünü üstünden atınca, bir aylığa varıyor; okullar, diplomalar yetmiyor gerçek aydın için.

Böyle kitap - dergi - gazete aydınlığından, kişilikli, düşünen, araştıran, çözümleyip bileştiren ve yaşamı unutmayan; kısaca, gerçek aydına varmamız gerek. Yoksa, kitaplardaki düşünceleri, kuramları, bugünün koşulları içinde, çağın olaylarını izleyerek, uygulamaları değerlendirerek ve yaşadığı ülkeyi, insanını (geçmişiyle, bugünüyle) bilerek ele almadıkça, bu ülkenin karanlıkta kalmasının gerçek nedeni, aydın geçinenler olacaktır...

Suçu, kitaba, dergiye yükleyenler için, haksız sayılmazlar, demiştim. Şu açıdan hak verebilirim onlara: Yayımcılık anlayışımız açısından. Çeviriyse, temel kitaplar olarak çevrilenlere diyeceğim yok elbette, bunların çok gerekli olduğu yadsınamaz. Ama, çevirilere daha yeni ve deyim uygunsa, daha çağdaş kişilerin kitapları niye eklenmez ki? Konuları, ülkemiz açısından ele alan yazarlarımıza (az da olsa böylesi) neden üvey evlât gibi bakarız?

Ne oluyor; yoksa, köşebaşına aslanı elbirliğiyle yerleştiriyor ve sonra yem mi oluyoruz?..

SESLERİN AYAK SESLERİ

Abdülkadir Bulut

Demir Özlü Arif Damar için: «Arif Damar iyice değerlendirilmemiştir. Onun yaşantıya ve inanca yapışık şiirleri, durmaksızın güncel yapılmamıştır; çok sözü edilmemiştir, — çok sözü edilmesini kendisi de istemezdi sanırım — ama gene de değeri bilinir, her süre açık açık söylenmese de. Başkaları büyük gürültüler koparmışlardır; o işin «politikasını» yapmak istemedi.» diyor. Haklı ve içten bir yargı kuşkusuz. Gerçekten bizde sözü az edildi Arif Damar'ın. Yersiz övgülere, abartılmış büyülemelere uğratılmadı; aslında kendisi için iyi oldu da. Birileri kendine çığırtkan ararken, o, bu denli bir yol izlemedi. Adını, şiirlerini dergi sayfalarında, şiir yapıtlarını da halkçı ellerde gördü okur. Önemli olan da budur zaten.

«Seslerin Ayak Sesleri'nde» Arif Damar, yeni yazdığı şiirleriyle, daha önce yapıtlarına alamadığı ya da almak istemediği şiirlerini toplamış. Demir Özlü'nün ozan için yazdığı ve daha önce Soyut dergisinde yayınlanan bir eleştirisi yer almış önsöz olarak. Bu denli eleştirilerin yapıtlara önsöz olarak konulmasında büyük yarar var kşukusuz. İyi olmuş ve iyi oluyor bu denli girişimler. Hiç olmazsa bir anahtar niteliğini taşır. Okuru öznel yargılardan uzaklaştırır, nesnel doğrulara getirir.

Ozan yapıtına kırk beş şiir düşürmüş. 1943 - 1947 yılları arasında yazdığı şiirleri «Ayak Sesleri» bölümünde. — Ki bu bölüm ikinci bölüm olarak yerleştiriliyor yapıta — yeni yazdıklarını «Seslerin Ayak Sesleri» biçiminde oluşturmuş. Bir bakıma bütünleşmiş ozan.

Arif Damar'a ve onun şiirlerine el atmak, ince eleyip sık dokumak için 1940'ların şiirine inmek gerekli. «Acılı Kuşak'a» bir bakmalı, o kuşağın daraltılan dünyalarına inmeli. Kolay değil o dönemlerde bağırabilmek, kolay değil demir parmaklığın ardı... Birileri yüzeysel olanı yansıtırken, birileri toplumsal olanı, toplumun dibindeki olguları, sesleri uyarlamış şiirlerine. Toplumdan, toplumsal olanları vermede sakınca görenler hora tepip cirit atmışlar, öte yandan toplumsal çelişkileri verenler ezilmişler gitmişler. Ama durmamışlar gene de. Olanaklar el verdiği sürece gerek içerde ve gerekse dışarda, günümüz şiirinin tohumunu atmışlar çorak toprağına sanatın. «Sonra bu dehşet ve sefalet içinde/ mesut günler vadeden/ bir silah sesi gibi titreyeceğim» Şafak Vakti, s. 47.

Arif Damar 1943 - 1947 yılları arasında yazdığı şiirlerinde, genellikle insancıllığı işlemiş. Toplumu ve toplumsal değerleri sergilemiş. Onları vurgulamış ozan, onlara ses vermiş. Vatanını sevmiş, vatanının topraklarını, sıcak bir ekmek uğruna el kapılarını yoklayanları. «Sen bizimsin/ Toprağın suyun taşın/ halkıma aittir/ Halkıma aittir bu dağlar/ bu yolları o yaptı/ bu surlar bu köprüler/ tren yolları, büyük binalar/ onun eseri» Vatan, s. 74.

Ozanın ilk şiirlerinde özellikle eleştirel bir tavır, eleştirel bir yöntem var. Bu tavır ve yöntem onun şiirlerinin kökenlerini sağlamlaştırıyor. Kuruluktan, yavanlıktan ve sığlıktan kurtarıyor hakçası. Bir de abartmadan vermesi olguları, şiirin salt demek istediği havaya getiriyor. Gözleme ve gözlemine düşürdüğü görüntülerin inceliklerini, şiirsel inceliğin gerekleri doğrultusunda yansıtması da, onun tutarlı bir ozan olduğunu göster-

miyor mu? Ozan ilk yazdığı şiirlerinden yeni yazdığı şiirleri arasında bir atlamadan çok, adım adım ve sürekli bir soluk vererek gelmiş. Sürekli yürümüş. Bu yürüyüşü toprağa ve onu eşeleyen insanların çileleri yanında vermiş.

Son şiirlerinde Arif Damar, genellikle daha gümbürtülü, daha da çarpıntılı bir sesle veriyor şiirlerini. «Dudaklarımızda/ Kanarken kan/ Değdiririz ellerimizi/ Tuzlu denizlerine/ onun» «Onurumuz, s. 13.» Sezinleyebildiğimiz kadarıyla Arif Damar, ilk şiirindeki, duygusal ağırlığı son şiirlerinde vermemiş. Bu, ozanın sürekli kendisini geçmiş olmasını gösteriyor. Bir de ozan, ilk şiirlerinde başkaldırıyor dünyaya, son şiirlerinde ise bu görevi şiire veriyor. Yani şiirleri başkaldırıyor dünyaya.

Arif Damar'daki şiirsel yapı gerçekten güçlü. Bir kere ozan, şiirin ne demesi gerektiğini iyi saptıyor. Ona göre kuruyor şiirinin çatısını. İçyapı ve dışyapı öğelerine özgürlük veriyor. Ondan sonra bu öğelere sorumluluklar kazandırtıyor. Sözcükleri dağınıklıktan, başıboşluktan kurtarıyor. İmgeleri şiirin özyapısında gövertiyor. Tüm bunların ötesinde, şiiri, kömür ocağındaki işçinin alnının buharından uzak tutmuyor. Tersine onların soluklarının içine indirgiyor. Toplumsal duyarlığı ucuz deyişler adına boğmuyor.

Dil yönüyle Arif Damar, arılığı öneriyor okura. Şiirlerinde yakaladığımız sözcükler bunun tanıklığını yapıyor bize. «Seslerin Ayak Sesleri'yle» Arif Damar, günümüz Türk şiirine ince bir soluk getiriyor. Kutlamak gerekli. Kalemine, eline ve ak kâğıdına sağlık.

İNSAN BİR ORMANDIR

Kayahan Güven

İnsan bir ormandır... Anılar, insanlar, umutsuzluklar, sevinçler, aşklar, acılar da bu ormanın içindeki dallı-budaklı ağaçlar.

Oktay Akbal daha çok öyküleriyle tanıdığımız bir yazar. Roman alanındaki emeklerini özenle sunuyor okura; neredeyse kılı-kırk yararak, *İnsan Bir Ormandır* bu tür bir yapıt. Ama burada da Akbal'ın öykücülüğünün derin izleri belirgin bir şekilde göze çarpıyor. Romanın kişisi toplumla zıtlaşan, toplumun kıskacını her saat ensesinde hisseden, böylelikle anılarına dönen, mutluluğu onda arayan, bir anda kendini anılarının seline kaptırıp tekrar gerçekle yüzyüze kalan biri. Akbal insan sevgisini, mutluluğu arıyor. Bazen bir anda gerçeklerden sıyrılıyor, kendi yarattığı dünyalarda dolaşıyor, sonra birden uyanıyor. Akbal romanın tümü boyunca bir karara varamıyor yıllar boyunca edindiği alışkanlıkları yıkmak için. Aslında belki de kendini anlatıyor Oktay Akbal, «Bir Hastalıktan Sonra Dünya» öyküsünde olduğu gibi. Kendiyle konuşuyor, çelişkilerini ortaya koyuyor. Duygusal tarafı ağır basıyor romanın, ama roman kişisi günümüzün bunalımlı insanını çok iyi yansıtıyor. «İnsan niçin yaşar? — İnsan yaşamı tekdüze midir? — Yaşamın anlamı nedir? Aklına bu sorular geliyor kişinin romanı okurken. Bunlara cevap aramış romanında, yazar soruları cevaplarken kendi iç sesini, kendi iç dünyasını merkezleştiriyor Akbal. Bu bizim edebiyatımızda örneği bol, ama başarısı az olan bir tutumdur. Gerek öykülerinde gerek romanlarında Oktay Akbal yazarlığını

bir iç dünya çerçevesinde başarılı kılabiliyor.

Kitabın konusu hepimizden bir şeyler almış. Roman birinci kişinin ağzıyla yazılmış. Anlatan kişi mutlu bir evlilik yapmış; bu evliliğinden iki çocuğu olan bir orta sınıf insanı. Yazarlıkla yaşamını kazanıyor. Küçüklüğü, annesi, babası, okul yılları, hepsi belleğinde taptaze. Sonra gençliğinin ilk yıllarındaki sevgililer, izlediği filmler bunlarda derin izler bırakmış. Evliliğin ilk pembe yıllarından sonra evde ardı arkası kesilmeyen kavgalar başlıyor, sebepli, sebepsiz. Kopuyor, kaçıyor, anılarına sığınıyor, film kahramanlarıyla kendini özdeşleştiriyor. Arada başka kadınlarla ilgisi oluyor, mutluluğu onlarda aramayı deniyor, ama suçluluk duygusundan kendini kurtaramayarak. Bu kaçışlarda toplumun kıskaçlarını hep yakınında algılıyor. Dönüyor evine hiç bir şey olmamışçasına, ama onun özlediği yaşam bu değil. Her dönüşünde tiksiniyor, iğreniyor. Peki o hep öyle mi yaşayacaktır? Yaşamıyor, sonra yine kaçıyor, bir daha dönmemek üzere. Başka bir dünyadadır sanki şimdi. Farkında değildir artık hiç bir şeyin, uyuşmuş gibi...

Oktay Akbal'ı roman kişisiyle özdeşleştirirsek, Akbal insanı kendinde aramış, sormuş, bir sürü insanın kendine soramadığını. Sormak cesaretini bile bulamadığı. Bireyselliği bir anlamda toplumsallaşıyor, diyebiliriz. İnsan ilişkilerinin çoğunun kuruluğu, bayağılığı onu itiyor. Yalnızlıktan yakınıyor Akbal.

Akbal iyi bir izleyici, kısa özlü cümleleriyle ortaya koyuyor birçok insan ilişkilerini. Romanda şematik bir kurgu yok. Karmakarışık, roman kişisi gibi her şey. Olaylar hep anıları çağırıyor, ama çözüm onlarda değil ki.. Oktay Akbal bunu biliyor, çözüm ne olacak? Bi-

çimdeki karmaşıklık, konudan, anlatan kişiden gelen, onu betimleyen bir şekilde. Yine de belirli bir bunalım, çelişki birikimi var sona gelirken. Hele Akbal'ın öbür ürünleri düşünülecek olursa... Ama bu kez yıkmış kendi geleneğini yazar. *İnsan Bir Ormandır* duygusallığı duyarlık içinde siliyor ortadan. Okur ne olacak diye ilgiyle bekliyor çözümü.

Sonunda, o orman kökünden yıkılıyor, anı ağaçları yerle bir oluyor.

o

BİZE GELEN ESERLER

- *Emperyalizm Üzerine Temel Kurslar* 1974: Ernest Haak - Hannes Wunderlich. Çeviren: İsmail Veysel Durualp. Konuk Yayınları: Sosyalizm Kitaplığı: 6, İstanbul 1975. 15 TL.
- *Hiroşima Çocukları O Günü Anlatıyor:* Arata Osata. Çeviren: Alaattin Bilgi. Gözlem Yayınları, İst. 1975. 10 TL.
- *Aydın Uğraşı* (Savunma): Ekrem Sezen, Ankara Birlik Tiyatrosu Yayınları: 1, P.K. 680 Ankara, 1975, 15 TL.
- *Eyub* (Roman): Joseph Roth. Çeviren: Burhan Arpad. Bozok Yayınları, İst. 1975, 15 TL.

ŞİLİ RAPORU
I

Engin Aşkın

11 Eylül 1973'te Dr. Allende'yi deviren faşist darbecilerin yönetimi, ikinci yılını doldurmuş bulunuyor. CIA örgütünün 11 milyon dolar katkıda bulunduğu darbe eyleminde, ITT adlı ünlü ABD firmasının da önemli etkisi olduğu, kesinlikle ortaya çıktı. Devirme tasarısının uygulanma kararını, CIA'den sorumlu Kissinger'le, Nixon'un aldığı, belgelerle açıklandı. CIA'nin kirli işlerini ve yasa dışı girişimlerini soruşturmakta olan özel bir ABD Kongre Kurulu, bu alanda ürkütücü ilişkilerin varlığını açıkladı. Şili dramındaki sorumluluğu, güncel bir sorun niteliğini alan Kissinger ise, gazetecilere, şu savunmayı yaptı:

«BİR DÜNYA ULUSUNUN KENDİ SORUMSUZLUĞU YÜZÜNDEN KOMÜNİST OLMASINA GÖZ YUMAMAZDIK»

SONUN BAŞLANGICI

1970 yılında, Dr. Allende'yi iktidara getiren Şili seçimleri, ülkede, 70 yıllık bir geçmişi olan toplumcu inançların da, evrimsel bir açıklaması olmuştur. Diğer Latin Amerika ülkeleriyle, hiç bir benzerliği olmayan

toplumsal gelişim, «Unidad Popular» denen «Birleşik Sol Cephe» nin seçim zaferini, tümüyle bir işçi hareketi olarak nitelemeyi doğal kılmaktadır. Nitekim, Güney Amerika sorunlarındaki en yetkili gözlemcilerden Fransız bilimcisi Regis Debray, bu öz-niteliği şu sözlerle belirlemiştir: «Şili, Kıtadaki ülkeler arasında, kimliği işçi partisi olarak tanımlanan siyasal partilerin, toplumsal nitelikler ve alt-yapı özellikleri yönünden, en belirgin örgütlerine sahipti»... Tümüyle işçi kitlesini içeren bu organik özellik, Şili'de, 1900'lerde yoğunlaşmaya başlayan, toplumcu inançların da öyküsüne ışık tutuyor. İşçi hareketinin başlangıcı, 1907 yılında, askerlerin uyguladığı «Iquique Katliamında» ölen 2000 nitrat işçisinin ve ailelerinin trajik kaderiyle ilintilidir. O dönemde, Iquique kentinde, daha iyi çalışma koşulları ve daha uygun ücret amacıyla direnişe geçen maden işçileri, karıları ve çocuklarıyla, üzerlerine yürüyen orduyla çarpışmışlar ve sonuç kanlı bir katliama dönüşmüştü... Askerlerin kurşunladığı işçilerin lideri olan Luis Recabarren, canını kurtaran sayılı kişilerden biriydi. Seçkin ve korkusuz bir önder olan Luis Recabarren, toplumsal ortamda beliren dönemsel bir gelişimle birlikte, 1912 başlarında normalleşen siyasal ortamda, yeniden yerini aldı. Katıldığı seçimlerde, işçi ve köylülerin oylarıyla, kongre üyeliğine seçilen bu işçi liderini, karşıt partilerin ilginç bir sürprizi bekliyordu: Kongredeki liberal ve tutucu partiler, «bozgunculuk» yargısıyla, Luis Recabarren'in göreve başlamasını, özel bir yasa çıkartarak önleyiverdiler. Seçmenlerin oyunu alan ama, kongreye girmesi yasaklanan işçi lideri, bundan sonra, «Şili Sosyalist İşçi Partisi'nin» kuruluşunu ilân etti. Bu parti, 1922'lere doğru, Şili İşçi Federasyonu — FOCH — ile ortak bir yargıyla, «Şili Ko-

münist Partisi'ne» dönüşmeyi karar altına alıyordu. Aynı sürelerde, oligarşik düzene karşıt Liberal Birlik Partisi, bir başka-demokratik-sol örgüt olan Radikal Parti'yle işbirliği yaparak, 1920 seçimlerini, çoğunlukla kazandı.

«İLK» SOL KOALİSYON İKTİDARDA

Liberal Birlik Partisi'yle, Radikal Parti'den oluşan sol koalisyon, reformcu bir sosyal demokrat olan Arturo Allessandri'yi başkanlığa getirmişti. Alessandri'nin reformcu ve özgürlükçü yönetimi, ülkede, sol partiler yelpazesinin iyice gelişmesi olanağını yarattı. 1925'te kabul edilen Anayasa, özellikle vergileme ve sosyal haklar konusunda, devrimsel değişimlere öncülük etmiştir. 1932 yılında etkisini ağırlaştıran «İktisadî Depresyon dönemi», Şili'nin dalgalanan siyasal gelişimine, yeni bir sürpriz daha ekledi: Bir sabah radyolarını açan Şili'liler, kalın sesli bir albayın bağırtısıyla irkiliverdiler. Radyodaki ses, «Albay Marmaduke Grove'un, ılımlı sol eğilimli iktidara el koyduğunu ve Şili'de «Sosyalist bir Cumhuriyetin kurulduğunu» ilân ediyordu. Koyu Marksist ilkelerden oluşan bir program sunan darbeciler, darbelerinin 12'ci günü bir başka darbeyle devrilmesinler mi?... Görüntü, fazlasıyla ilginçleşmişti. Bu kez iktidara gelen askerler, demokratik seçimleri hedef alan kısa bir «geçiş döneminden» söz etmeye başladılar. Oldukça ılımlı ve özgürlüklere saygılı olan askerî yönetimin ikinci yılında, genç doktor Salvador Allende, «Şili Sosyalist Partisi'ni» kurduğunu duyurdu. 1938 yılında yeniden normalleşen dönemin ilk seçimleri, Allende'nin Sosyalistleriyle, Komünist ve Radikal Partilerin kurduğu «ilk» «Halk Cephesi Koalisyonunu» iktidara getire-

cekti. Pedro Aguirre Cerda'nın başkanlığında kurulan sol koalisyon yönetimi, 1941 yılına kadarki 3 yıllık süre içinde, işçi ve yoksullara dönük kapsamlı bir reform yönetimi niteliğini kazandı... 1941 sonunda ansızın ölüveren Başkan Cerda, yeni seçimleri gerektirmişti. Seçimler, bu kez sol koalisyonun yenilgisiyle son buldu. Ancak, 3 yıllık sol koalisyon yönetimi, sosyalist partiler kesiminde, «Via Pacifica» — Barışçı Yolla — diye adlandırılan bir eğilimin pekişmesine de yol açmıştı. Komünist Partisi dahil, tüm sol partiler, şiddet dışında iktidar kazanma olanağının gelenekleşmeye başladığı kanısındaydılar. Bu kanı, daha kesin ve temel uygulamaları içermekle birlikte, sol kesimdeki partielrin, yeniden iktidar için, 1970'e kadar tam 30 yıl beklemeleri gerekecekti.

«KAZANAN KAYBEDİYOR»

1947 yılında, belediye seçimlerinde, işçi oylarının % 70'ini toplamayı başaran Şili Komünist Partisi, sağ ve liberal partilerin ortak kararıyla yasa dışı ilân edildiysey de, 10 yıllık bir aradan sonra, 1957'de, kongre, yeni bir yasayla bu tutumu demokratik geleneklere aykırı bularak, Komünist Partisi'nin kurulmasına izin verdi. 1958 seçimlerinde, dağınık ve bölünmüş işçi hareketini yeniden bütünlemeyi başaran — CUT — Merkez İşçi Federasyonu, Dr. Allende'nin önderliğinde, — FRAP — «Halk Cephesi Eylemi» adlı bir sol koalisyonla, seçimlere katıldı. İktidarı, 35 bin oy farkla Hıristiyan-Demokrat rakibine kaptıran Allende ve yandaşları, okuma yazma bilmeyenlere oy hakkı tanımayan seçim yasası yüzünden, çalışanların toplam oyunun üçte birini elden kaçırmıştı. Sol kesimde, «Kazanan-Kaybetti» esprisini

yaygınlaştıran 1958 seçimlerini izleyen 1968 seçimleri de, benzer nitelikteki nedenlerle ve sol koalisyonun, kıl payı yenilgisiyle son buluyordu. Bu dönemi izleyen 1965 seçimlerinin galibi; tutucu-Katolik işçilerle, orta ve zengin sınıfların oluşturduğu Hıristiyan-Demokratlar oldu. Bu dönemin ilginç bir başka gelişimi de, Conception kentinde, aşırı solcu gençlerin ve öğrencilerin — MIR — «İhtilâlci Sol Hareket» adlı büyük bir örgüt kurmalarıydı. Şiddet ve silâhlı eylemi ilke seçen bu örgüt, Allende'nin 1970'te iktidara geçen koalisyonunu desteklediyse de, sonraları, «Birleşik Sol Cephe» ile sürekli olarak sürtüşmüştür. 1965 seçimlerinde, geniş reform vaadleriyle iktidara gelen Hıristiyan-Demokratlar, sözünde durmadığı gibi, Amerikalı uzmanların eğitimindeki «Grupo Movil» adlı yarı-askerî bir toplum polisiyle, dehşet ve işkence devrini yeniden diriltti. Grevcilere uygulanan polis gaddarlığı, 1969'da Puerto Mont adlı bir dağ kentinde, topraksız köylülerin toprak işgali sırasında, yaygın bir katliama dönüşüverdi. Çatışma bittiğinde, 200 işçinin kurşunla yaralandığı ve 39 işçinin de can verdiği öğrenildi. Bu olay, iktidar partisindeki ilerici kesimin, büyük kitleler halinde istifasına yol açmıştır.

İKTİDAR ALLENDE'DE

4 Eylül 1970 günü, iktidar, başkanlık seçimi oylarının % 36.3 bölümünü kazanan Salvador Allende'ye yüz güldü. Böylece, «Unidad Popular - Birleşik Sol Cephe» adlı koalisyon 30 yıllık bir arayla, 2'ci kez iktidara geliyordu. Hıristiyan-Demokratların 2 ünlü adayı, Jorge Alessandri ve Radamiro Tomic, kendi yandaşları arasında yol açtıkları bölünmelerle, Allende'nin işini epey ko-

laylaştırmışlardır. Allende'nin başkanlık koltuğuna oturduğu günkü ilk sözü şunlar oldu: «Sol koalisyon iktidarı, gücünü «legalite» ilkesinden alacaktır..» Bu «legalite» deyimi, yapılması amaçlanan etkin reform ve devrimlerin, sözden, uygulamaya geçme döneminde, Şili deneyinin, eninde sonunda çıkmaza gireceği inancı besleyenlerce, sürekli tartışılmıştır. Ama, Allende, «La via Chilena - Şili Usulü» demokrasinin, adım adım ve özgürlüklerin kısıtlanmasına gerek olmaksızın, kesin bir halk devrimine ulaşacağına yürekten inanmıştı. Oysa, sosyo-ekonomik gerçekler, sonuçlarını vermekte gecikmedi. «Unidad Popular - Birleşik Sol Cephe» iktidarı, yönetici klik ve çevrelerle ve egemen sosyal güçlerle bağlantısı olmayan bir örgüttü. Amacı, Şili'nin toplum sorunlarının kaynağına inen, kesin ve temel uygulamalara yönelmekti. İdeolojik analiz yönünden, «legalite» eğilimiyle, uygulanacak devrimsel değişimlerde, çıkar ve düzeni sarsılacak sosyal sınıflardaki tepkilerin yoğunluğu hesaplanmışsa da, karşıtlarla bir uyuşum ve dialog hayali, Allende iktidarının, en belirgin özelliği olarak göze çarpmıştır. Sol koalisyon iktidarı ilk adımı, iktisadî yaşantıyı, kendi egemenliğine sokma eylemiyle attı. Bu dönemde, ilk kez, Şili'nin tüm ihracat gelirlerinin % 80'nini sağlayan bakır madenleri, ulusallaştırılmıştı. Bankacılık, Dış Ticaret Örgütleri, Maliye Şirketleri, Dağıtım ve Üretim Organizasyonları ve diğer doğal kaynaklar, ulusallaştırma eyleminin ikinci uygulaması olarak izlendi. «İktisadî Büyümenin» ve dış ticaretin kontrolunu elinde tutan «belirli azınlık», gücünü yavaş yavaş iktidara devredecek ve Sol koalisyonun bir çelişkiler yüzeyindeki, kaderini de etkileyecekti.

300 FİRMA ULUSALLAŞTIRILMIŞTI

1971 Temmuzunda, Şili Kongresi, Amerika'nın dev madencilik firmaları, Kennecott ile Anaconda'nin egemenliğindeki bütün Şili madenlerinin, devletleştirilmesini, çoğunluk oyuyla kararlaştırdı. 1967 yılında, Hıristiyan-Demokrat iktidarı Kennecott ve Anaconda'nin % 51 oranındaki hissesini satın alarak ilk ön adımı attığı için, Allende'nin ulusallaştırma önerisi, ortak onayı kolayca gerçekleştirmişti. İktidarının ilk yılında, yerli ve yabancı bankaları, gaz, çelik ve elektrik şirketlerini, tekstil ve çimento sanayiini ve Amerika'nın ünlü ITT - International Telephone and Telegraph- adlı haberleşme firmasını devletleştiren Allende, 21 aylık tüm iktidar döneminde, topluca 300 büyük ve orta çap firmayı ulusallaştırmıştır. İşçi ve memur nitelikli emek grubunun, eş sayıda temsil edildiği «Yönetim Konseylerince» yönetilmeye başlayan firma ve fabrikalar yanısıra, binlerce küçük şirket ve ticarî kuruluşun yer aldığı karma-ekonomi düzeni de, yaşantısına devam etti. Ana sanayilerdeki ulusallaştırma eyleminin ana amaçları, Şili için, malî bağımsızlığı gerçekleştirmek ve yabancı kapitale olan bağımlılıktan çıkmak ülküsünü içeriyordu. Çok önemli bir başka uygulama da, çalışan sınıfların, gelir dağılımından gereğince pay alması hedefine yönelmişti. Sol koalisyon bunun için, bütün ücretlerin hepsine, % 45 oranında zam yaptı. Ücret artışına karşın, fiyatların sabit tutulması, tüketimde geniş bir artış doğurduysa da, çalışanların iş yaşantısının değişmesi ve yerleşen yığınsal güven, üretim oranında, tüketime ters düşen bir sonuç değil, tümüyle yükseliş doğurmuştur. Nitekim, 1971 yılındaki, iktisadî büyüme oranı % 8,5'a ulaşmış ve iş-

sizlik oranı uzun yıllarki % 8,3'lük düzeyinden % 3'e inmişti. 1971 yılı sonundaki genel görünüm içinde, çalışan sınıfların, ulusal gelir payı, Şili'de, uzun yıllardır değişmeyen % 51'lik düzeyi aşarak % 59'a çıktı. Merkeze bağlı olmayan ve hızla büyüyen iktisadî gelişim, Allende hükümeti için, saptanmış iktisadî planlamanın başarısını belgeleyen, ana nitelikler olarak izlendi. İşsizliğe karşı kesin eylem ve gelir dağılımındaki olumlu artış vaadini, ciddî enflasyona yönelmeksizin gerçekleştirmek için, yıllık % 7 büyüme hızını gerek sayan Allende, 1971'de yayınlanan iktisadî planlama stratejisinde açıklandığı gibi, bu oranı, hedef ilân etmişti. Bu hedef, belirecek yeni «talep» düzeyi için gereken «ek» üretim gücünü sağlayabilecek ve aynı anda, konut, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere gerekli yatırımlarında kaynağını yaratacaktı.

TARIMSAL ÜRETİMDEKİ SORUNLAR

«Birleşik Sol Cephe» iktidarı, Santiago ve Valpariso gibi iki ana bölgeyi kapsayan 4 ayrı sanayi merkezindeki sınaî kapasite gelişimini de, diğer gereksinme bölgelerine kaydırmayı planlamıştır. Nitekim, bütün Şili'nin toplam imalât sanayiinin % 70'i, bu 4 bölgede üretim yapıyordu. Tartışılan ana sorunlardan biri, şu olmuştur: «Eğer sınaî üretim ve genel tüketim artacaksa, bu artışlara eş düzeyde, tarımsal üretimde de gelişme belirmesi gerekliydi...» Şili'nin büyük bölümü, tarıma elverişli olmamakla birlikte, eldeki tarım bölgelerinin, ülkenin 3 katı bir nüfusu besleyebileceği, istatistik gerçeklerden biriydi. Ancak, 2. ci Dünya Savaşı'ndan beri yiyecek ve tahıl ithal eden Şili'de, bir avuçluk toprak ağasının elindeki «ekilebilir» topraklar da, etkin bir tarım

üretimini sağlayacak, insan gücü potansiyeli, teknolojik ve maddesel olanakalr geliştirilememiştir. Hıristiyan-Demokratlar iktidarında, AID örgütünün, senaryosu başkan Kennedy'e ait olan «İlerleme İçin Birlik» adlı anlaşmanın, geniş bir tarım ve toprak reformunu içeren uygulamaları, daha çok görüntüyü kurtarma amacını gütmesi, bu alandaki reformların giderek sulandırılması sonucunu doğurmuş ve toprak ağalarının çok sert direnişi, toprak reformu çabalarını, tümüyle felce uğratmıştır. Allende, ilk iktidar yılı döneminde, daha önceki iktidarın, devletleştirdiği daha çok, «işe yaramaz» nitelikli 3 milyon hektarlık araziye karşın, 2 milyon 500 bin hektarlık, bir kamulaştırma planı uyguladı. Ve bu topraklar, ülkenin en verimli topraklarını içermekteydi. CERA — Toprak Reformu Merkezleri — adlı devlet örgütlerince yönetilen, bu kamulaştırma planı, topraksız köylülerin yıllardır beklediklerini gerçekleştirmişse de, partizanca çatışmalar, toprak ağalarının taktikleri, sabotaj ve bürokrasi engellemesi, umulan üretim artışını, gerçekleştirememiştir. 1972 yılındaki ilk kamyon sahipleri grevi de, toprak reformu uygulamalarına en vurucu darbelerden biri olmuştu. Tarımsal üretimde beliren başarısızlık, daha çok yiyecek ithali sorununu doğururken, ABD'nin onayına bağlı olan dış krediler konusu da, neredeyse, su yüzüne çıkma dönemindeydi.

NELER BAŞARILMIŞTI?

«Birleşik Sol Cephe» iktidarı, devletleştirme ve ulusallaştırmayı kapsayan eylemler yanı sıra, sosyal nitelikelri olan yaygın uygulamalara da girişmişti. Örneğin, her okul öğrencisine, günde yarım litre süt verilmeye

başlanmış, parasız eğitim gerçekleştirilmiş ve okul kitapları devletçe ücretsiz verilmişti. İlkokullardan, yüksek eğitim kurumlarına kadar, eğitimin bütün her dalı, etkin reformlarla, yeniden düzenlendi. Her mahallede açılan bedava klinikler, köylere dönük gezici tıp ekipleri, koruyucu tıp ve iyi besin programları, ihmal edilmiş yığınlara büyük umutlar getirdi. İş yaşantısında, kadın haklarının gelişimi, onbinlerce yoksula ucuz apartman ve ev yapımı, çocuk bakım kreşleri, fırsat eşitliği ilkesini ülkü seçen Allende'nin, başarıları arasındadır Bununla birlikte, başlanan her tür reform ve devrimin kesin başarı şansı, iktisadî büyüme oranında sağlanacak olumlu oranla ilintili bulunuyordu. Ayrıca, egemen sınıfların ve dış kredi kaynaklarının anlayış ve insafına da bağlıydı. Özellikle bu anlayış ve insaf faktörleri, sosyoloji biliminin temel gerçekleri doğrultusunda, sonun başlangıcına yönelen tepkileri yaratmakta gecikmedi. Siyasal ve maddî çıkarını, yoksul yığınların iktidarıyla bölüşmek istemeyen sınıflar, bir yandan «beyin göçü» bir yandan da, dalgalar halindeki grevlerle, Allende'yi çökertme amacının ilk belirtilerini sundular. Meslek gruplarından, özellikle doktorlar, mühendisler, kamyon sahipleri ve özel Radyo istasyonları, açılan saldırı kampanyasının başını çekiyorlardı. İşadamlarının para desteğiyle kurulan ve aralarında birçok sabıkalının da yer aldığı «Patria y Libertad - Anavatan ve Özgürlük Partisi» adlı faşist gençlik örgütü, şiddet ve terör eylemlerinin ilk tohumlarını attı. Tablonun en ilginç yönü, bu kesimin ağzından, «şiddet ve anarşiyi» kınayan sözlerin, sürekli işitilmesiydi. Muhalefetin diğer kesimlerinden de destek görmeye başlayan «Anavatan ve Özgürlük Partisi», kimi zaman, demiryollarını dinamitliyor, kimi zaman sokak-

larda karşıtlarını kışkırtma ve kavga deneylerine girişiyordu. Allende'nin ilk iktidar yılı başarıları, bir bunalımla yer değiştirirken, yaygınlaşan yıkıcı direniş, en yakın desteği Amerika'ya yönelmeyi, kestirme yol saydı.

ŞİLİ'DEKİ ABD YATIRIMLARI

Şili'deki toplam Amerikan sermayesi, 1 milyar doları aşmaktadır. 700 milyon doalrlık bölümü, Kennecott ve Anaconda adlı dev ABD firmalarına ait olan yabancı yatırımların, diğer en büyük sahibi, Internatonal Telephone and Telegraph adlı şirketti... Kısa ve ünlü adıyla, ITT, Şili'deki haberleşme sanayiinin, telefon, telgraf ve teleks santrallarınn, her kesimine egemen bulunuyordu. Kimya sanayiinde % 60, ayakkabı sanayiinde % 50, madenî gereçler sanayiinde % 65, lastik ve tütün üretiminde % 100, petrol ürünleri «dağıtımında» % 100 oranlarında kontrola sahip olan ABD, ulusallaştırma eylemiyle birlikte, bütün yatırımlarını elden çıkarmak zorunda kaldı. Bakır madenlerinde «yıllarca açıklanmamış çok yüksek gizli kâr» saptayan Allende, bu gerekçeyle, bu madenlerin devralınışında, ilişkin firmalara bir metelik bile tazminat vermemişse de, diğer ABD firmaları, karşılıkları ödenerek ulusallaştırılmıştır. Ancak, Amerika için, yitirilmiş dolarlardan çok, Şili'nin çevredeki diğer Latin Amerika ülkelerine «örnek olma tehlikesi», çok önemli görünüyordu. Dünya ticaretinde, Batı Avrupa ve Japonya ile hammadde ve pazar alanları için, rekabet zorunluluğunda olan ABD, geleneksel etki ve sömürü alanı Latin Amerika'yı, öyle kolay kolay gözden çıkarmaya hiç niyetli değildi. Nixon, Şili'nin cezalandırılmasını ve diğer çevre uluslara sert bir ihtar verilmesini

içeren 19 Ocak 1972 tarihli bir kararnamede, ABD'nin sert tutumunu, kesinlikle belgelemiş oldu. Nixon'un kararı, ABD'den Şili'ye yönelen bütün kamusal ve özel kredileri, süresiz olarak durduruyordu. Bu eylemin amacı, Şili'nin doğal gereksinme listesinde yer alan, mısır, buğday, tıbbî malzeme, ilâç, yedek parça, sunî gübre, makine gibi madde ve ürünler için, gerekli dolar nitelikli dövizin, kurultulmasıyla ilintiliydi. Amerika işi, burada bırakacak sananları yanılttı. Bunun ardından, Şili'nin dış kredi âleminde itibarsız kalması için, ülkenin ABD'ye olan dış borcunun ödeme koşullarını, görüşmeyi de reddeden Nixon, öte yandan, kendi askerî okullarında beyni yıkanmış Generallerin ordusuna, her yıl 14,5 milyon dolar askerî yardım programını, kesintisiz sürdürmüştür. Allende'nin başına örülecek çorabın ilk örgüleri, böylece tamamlandı.

(Bitmedi)

o

BİZE GELEN ESERLER

- *Ferah Cerbe Savaşı:* Zekerriyyazade. Açıklamalarla yayına hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, İst. 1975, 20 TL.
- *Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Ansiklopedisi:* 23, 24, 25, 26 fasiküller çıktı. Gelişim Yayınları. Tanesi 10 TL.
- *Markçılık:* Henri Lefebvre. Türkçesi: Vedat Günyol, Gelişim Yayınları: 30. İst. 1975, 10 TL.

Son baskı tarihi: 31.10.1975

ÇAN YAYINLARI

1. BU CENNET BU CEHENNEM
   Denemeler
   Vedat Günyol
   15 TL.
2. DEVRİMİN BAĞRINDAN
   Robespierre
   Çev.: V. Günyol
   10 TL.
3. MARKSÇILIK VE BİLİMSEL DÜŞÜNCE
   Laurent Schwartz
   Çev.: V. Günyol
   10 TL.

YENİ UFUKLAR
P.K. 1034
Karaköy - İstanbul.
adresinden isteyiniz.

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 90 TL., altı aylığı 50 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 150 TL., sayfalarda 75 TL.
Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul
Fiyatı: 7.50 TL.